

ΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΟΣ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ Β' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ*

Υ Π Ο
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΥΡΩΝ
Καθηγητοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

1. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, εἰς τὴν μακρὰν ζωὴν καὶ ἱστορίαν του, ἔσχε τὸ προνόμιον νὰ γνωρίσῃ μεγάλα, ἱερὰ καὶ ἀνεξιτήλως σφραγίσαντα τὴν ὑπαρξίν του πρόσωπα καὶ γεγονότα, μάλιστα δὲ σειρὰν ὅλην ἐκ τῶν Ἀγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν συνελθουσῶν εἰς τὴν Πόλιν αὐτήν ἢ εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς.

Μεταξὺ τούτων, ὅπως σημαίνουσιν θέσιν κατέχει, ἀσφαλῶς, ἡ Ἀγία Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τοῦ ἔτους 381, τῆς ὁποίας τὴν 1600ὴν ἐπέτειον ἑορτάζομεν σήμερον, ἐν εὐρυτέρᾳ συνεορτῇ.

Μέρος τοῦ ἑορτασμοῦ τούτου — ἐπὶ τὸ ἀκαδημαϊκώτερον — εἶναι καὶ ἡ παροῦσα Διάλεξις, θέμα τῆς ὁποίας εἶναι: «Αἱ ἱστορικο-δογματικαὶ προϋποθέσεις οἰκουμενικότητος τῆς Ἀγίας Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου».

2. Ἡ διακρίβωσις τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτῆρος τῆς Συνόδου ταύτης εἶναι θέμα σημαντικὸν καὶ ἐνδιαφέρον. Ἐχει δὲ πολλαπλὴν διάστασιν, θεολογικήν, ἱστορικο-κανονικήν καὶ βεβαίως καὶ οἰκουμενιστικήν.

* Ὁμιλία - Διάλεξις, γενομένη κατὰ τὴν Ἐναρκτήριον Τελετὴν τῶν ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ Ἑορταστικῶν Ἐκδηλώσεων ἐπὶ τῇ 1600ῇ Ἐπετείῳ ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Ἀγίας Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381-1981), κατὰ τὸν ἐπὶ τούτῳ ψαλόντα Μ. Ἐσπερινόν, τῷ Σαββάτῳ, 6ῃ Ἰουνίου ἐ.ξ., ἐν τῷ Ἱερῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἐν Πέραν ΚΠόλεως, χοροστατοῦντος τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Δημητρίου τοῦ Α' μετὰ τῶν Σεβασμιωτάτων Συνοδικῶν Ἀρχιερέων καὶ παρουσίᾳ τῶν λοιπῶν Ἀρχιερέων τοῦ Θρόνου, τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν Ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τῶν Φίλων Ἐκκλησιῶν, τῶν Ἐκπροσώπων τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ, τῶν Ὁρθοδόξων Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Κέντρων, Θεσμῶν καὶ Ὁργανώσεων.

Οὐδεὶς, ἀσφαλῶς, ἀντιλέγει σήμερον ὡς πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Συνόδου: Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος, ἡ τὸ πρῶτον ἐν τῇ Πόλει ταύτῃ, τῷ 381 συνεληθοῦσα, ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἡ Ἀγία Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Καὶ ὡς τοιαύτη, ἔτυχε καὶ τυγχάνει τῆς καθολικῆς ἀναγνωρίσεως, τῆς τιμῆς καὶ εὐλαβείας ὁλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τόσον τὰ δογματικὰ τῆς θεσπίσματος καὶ κυρίως τὸ Σύμβολόν της — «Σύμβολον Πίστεως» τῆς καθόλου Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας — διαμορφωθέν, ὁλοκληρωθέν καὶ ὁριστικοποιηθέν ὑπ' αὐτῆς, ἔκτοτε δὲ ὡς «Νικαῖο-κωνσταντινουπολιτικὸν Σύμβολον» γνωριζόμενον, ὅσον καὶ οἱ Κανόνες της, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ περίφημος 3ος Κανὼν της, ὁ ὁποῖος καθορίζει τὰ «πρῆσβεῖται τιμῆς» τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐντὸς τοῦ συστήματος τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον Ἐκκλησιῶν, ὑπῆρξαν τὰ σημαντικώτερα ἐπιτεύγματα τῆς Συνόδου ταύτης, ἐπιτεύγματα ὁλοκλήρου τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

3. Εἶναι γνωστὰί, ἐν τούτοις, αἱ περιπέτειαι τὰς ὁποίας ἐγνώρισαν τόσον τὰ δογματικὰ θεσπίσματα, ὅσον καὶ οἱ κανόνες τῆς Συνόδου ταύτης, διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Τὸ μὲν Σύμβολον τῆς Πίστεως ἔσχεν, ὡς μὴ ὠφελε, τὴν ταλαιπωρίαν τῆς ἀπὸ μέρους τῆς Δύσεως προσθήκης τοῦ γνωστοῦ «Filioque» («καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ») εἰς τὸ θέμα τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Εἶναι, δυστυχῶς, μακρὰ καὶ θλιβερὰ ἡ ἱστορία αὕτη!

Ὁ δὲ 3ος Κανὼν — κυρίως αὐτὸς — ἀπετέλεσε στόχον, διημφισβητήθη καὶ παρηρμηνεύθη κατὰ καιροὺς ὑπὸ πολλῶν, συγκεκαλυμμένως ἢ καὶ ἀπροκαλύπτως, ὥστε νὰ μὴ ᾔτο καὶ αὐτὸς θέσπισμα Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι Κανόνες ἄλλων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀδιαμφισβητήτου κύρους.

Ἀπὸ ταύτης τῆς πλευρᾶς, ὅλοι ἀντιλαμβανόμεθα πόσον σπουδαία ἀποβαίνει ἡ ἐπισήμανσις καὶ ὑπογράμμισις σήμερον, εἰς μίαν τόσον ἐπίσημον ἐπέτειον, τῶν ἱστορικο-δογματικῶν προϋποθέσεων τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου ταύτης.

4. Βεβαίως, περιττὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι αἱ περὶ τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον πηγὰς εἶναι ἐκτάκτως περιορισμέναι καὶ πενιχραί. Πρακτικὰ τῆς Συνόδου δὲν διεσώθησαν. Ὑπάρχουν ὠρισμένα μόνον ἐκ τῶν Κειμένων αὐτῆς. Καὶ δὲν ὑπάρχουν ἄμεσοι πληροφoρῖαι περὶ αὐτῆς¹. Διὸ καὶ ἡ ὅλη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα περὶ αὐτὴν ἀποβαίνει μᾶλλον δύσκολος.

1. Ὑπάρχουν α) μερικαὶ μόνον ἐνδείξεις Πρακτικῶν. Ἰσως μάλιστα καὶ δὲν ἐτηρήθησαν τοιαῦτα (Πρβλ. Στεφανίδου Βασιλ., Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1942, σελ. 183). β) Περιεσώθη πάντως ὁ Κατάλογος τῶν παραστάντων εἰς τὴν Σύνοδον

Πάρα ταῦτα ὅμως, ὑπάρχει σήμερον μία ἐσχηματισμένη καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον πλήρης εἰκὼν τῆς Συνόδου ταύτης, μὲ ὅλα τὰ γνωστὰ ἢ τὰ ὀλιγώτερον γνωστὰ στοιχεῖά της.

Ἀμφότερα ταῦτα, γνωστὰ καὶ ὀλιγώτερον γνωστὰ, χρήζουσιν μιᾶς νέας ἀξιολογήσεως. Δέον νὰ γίνῃ ἀκριβεστέρα καὶ πληρεστέρα ἐκτίμησις της ἐντὸς τῶν θεολογικῶν καὶ ἱστορικο-κανονικῶν πλαισίων της, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ οἰκουμενικῆς πλευρᾶς. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ὅτι εἰς τὸ Σύμβολόν της, εἰς τὴν διδασκαλίαν της, ὡς ἐπὶ κοινῆς βάσεως ἐνὸς ἀπὸ κοινοῦ παραδεδεγμένου «Κειμένου Πίστεως» συμπίπτουν καὶ συναντῶνται σήμερον ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν τοιαύτην ἀξιολόγησιν τῆς Συνόδου καὶ τὴν διακρίβωσιν τῶν θετικῶν στοιχείων οἰκουμενικότητός της θὰ ἐπιχειρήσουν αἱ σελίδες αὐταὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἑξῆς κατὰ τομεῖς.

καὶ ὑπογραφάντων τὰς ἀποφάσεις Ἐπισκόπων ἐπωνύμως καὶ κατ' ἐπαρχίας καὶ ἐπισκοπὰς, ἀναφέρονται δέ, διὰ τὴν ἀκρίβειαν, 148 ἐκ τῶν 150 μετασχόντων. γ) Διεσώθησαν μερικὰ ἐκ τῶν ἀνταλλαγέντων, πρὸ καὶ μετὰ τὴν Σύνοδον, Κειμένων, κυρίως ἐπιστολιμαίων, ὅπως δῆποτε ὅμως πολὺ σημαντικῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, τὴν ὁποίαν ἔγραψαν οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου, ἐπανασυνελθόντες ἐν τῇ Πρωτευούσῃ μετὰ ἐν ἔτος, τῷ 382, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως, ἡτις καὶ περιέχει συγκεκριμένην περίληψιν τῶν Πεπραγμένων — οὐχὶ τῶν Πρακτικῶν — ἐν τῇ Συνόδῳ. δ) Τὸ θεσπισθὲν Σύμβολον. ε) Οἱ ψηφισθέντες Κανόνες, δογματικοὶ — μᾶλλον ἀνθαιρετικοὶ — καὶ οἱ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. (Ἴδε πάντα ταῦτα ἐν Mansi, C. C., vol. III, col. 529 /630). Ἐκτὸς τῆς Συνόδου ὑπάρχουν ὠρισμένοι μόνον πληροφορίαι σχετικῶς, ἀπὸ τοὺς τρεῖς κυριωτέρους ἱστορικοὺς τοῦ Ε' αἰῶνος, τὸν Σωκράτη, (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε', 6 κ. ἐξ., PG 67, 572 κ. ἐξ.), τὸν Σωζομενὸν (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ', 4 κ. ἐξ., PG 67, 1421 κ. ἐξ.) καὶ τὸν Θεόδωρον (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε', 5 κ. ἐξ., PG 82, 1205 κ. ἐξ.), συγχρόνως δὲ καὶ ὀλίγαι ἀποσπασματικαὶ διηγήσεις ἢ περιγραφαὶ τῆς Συνόδου καὶ τῶν ἐργασιῶν της ἐκ μέρους αὐτοπτῶν — λόγῳ συμμετοχῆς εἰς ταύτην — Πατέρων, ὡς εἶναι Γρηγόριος δ Νύσσης εἰς τὸν «Ἐπιτάφιον Λόγον εἰς τὸν Μέγαν Μελέτιον, Ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας», PG 46, 852 /864 καὶ Γρηγόριος δ Ναζιανζηνὸς εἰς τὸν («*Συντακτήριον Λόγος εἰς τὴν ῥ' ἐπισκοπῶν παρουσίαν*»), PG 36, 457 /492 καὶ Mansi, C. C., vol. III, col. 529 /555), εἰς τὰ «Ἐπη» του (κυρίως εἰς «Ἐπὶ ἱστορικὰ, Ι', *Περὶ Ἐαυτοῦ*, ΙΑ', *Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον*, στίχ. 1506 /1494, PG 37, 1134 /1166 κ. ἑλλ.) καὶ εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του (περὶ ἧς κατωτέρω). Οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν γνωστοτέρων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, ἐκ τῶν παρόντων εἰς τὴν Σύνοδον ἢ συγχρόνως πρὸς αὐτήν, ὡς Ἀμφιλόχιος δ Ἰκονίου, Κύριλλος δ Ἱεροσολύμων, Ἐπιφάνιος δ Κύπρου, Ἱερώνυμος κ. ἑλλ., οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς Συνόδου. (Πρβλ. Παπαδοπούλου Χρυσ., Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, *Τὸ Σύμβολον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου* : Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθῆνσι Πανεπιστημίου, τόμ. Ι, Ἀθῆναι 1924, σελ. 1 /73. Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς αὐτοτελεῖς ἀνάτυπον. Καρμίρη Ἰωάν., *ΔΣΜν*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 70 κ. ἐξ.. Hefele - Leclercq, *Histoire des Conciles*, vol. II, Paris 1908, p. 6, η. 1 καὶ Fliche A. et Martin V., *Histoire de l'Église*, vol. III, *De la paix constantinienne à la mort de Théodose*, Paris 1950, p. 296, n. 1).

Θὰ θεοῦν, διὰ νὰ εὕρωσι τὴν ἀπάντησίν των, τὰ διάφορα θέματα τῆς ὑπαρχούσης προβληματολογίας εἰς ἐκάστην ἀπὸ τὰς ἐπὶ μέρους φάσεις τῆς Συνόδου, καὶ θὰ ὑπογραμμισθοῦν, ἐν κατακλεῖδι, τὰ ἐξ ἀντικειμένου ἰσχύοντα κριτήρια οἰκουμενικότητος αὐτῆς.

* * *

Α'. ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΓΚΛΗΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ.

5. Ἀναντιρρήτως πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ λόγοι καὶ οἱ παράγοντες, οἱ ὀδηγήσαντες Ἐκκλησίαν καὶ Πολιτείαν εἰς τὴν σύγκλησιν μιᾶς ἀναλόγου Συνόδου. Αὕτη ἔπρεπε, ἐκ προοιμίου, νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἀντιπροσωπευτική. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἀδιαμφισβητήτου κύρους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα εἶχον φθάσει εἰς τὸ «μὴ περαιτέρω».

Καὶ πρωτίστως, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἤδη δεδημιουργημένης χαώδους καταστάσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Εἶναι γνωστὰ τὰ γεγονότα, ὅσα διεδραματίζοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς, κυρίως δὲ εἰς τὴν Πρωτεύουσαν.

Αὐθεντικοὶ μάρτυρες τῆς ὅλης καταστάσεως οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων τοῦ Δ' αἰῶνος, περιγράφουν μὲ μελανὰ χρώματα τὰ ἐκ τοῦ κακοῦ ἐπὶ τὰ χεῖρω βαίνοντα ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ἀπὸ τοῦ 325, ὅτε εἶχε συγκληθῇ ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζ' δεκαετίας τοῦ Δ' αἰῶνος, ἡ κατάστασις εἶχεν ἀποβῇ ὄντως ἀφόρητος διὰ τε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Κράτος².

6. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἶναι ἐκ τῶν περισσότερον διεκτραγωδούντων τὰ πράγματα³.

2. Ἀριστα περιγράφει τὴν κατάστασιν καὶ ἀναλύει πρόσωπα καὶ πλάνας ὁ Ἰωάννης Καρμίρης, ἐν οἷς λέγει διεξοδικῶς περὶ τῆς Συνόδου ταύτης. Κ α ρ μ ῖ ρ η Ἰ ω ά ν., ΔΣΜν., τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 70-77 καὶ 129-130. Πρβλ. ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὸ θαυμασίον ἐν προκειμένῳ μακρὸν σχόλιον τοῦ D. Leclercq ἐπὶ τῆς ὅλης ἐξελλίξεως τῆς θεολογικῆς σκέψεως, τόσον ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου παρατάξεως, ὅσον καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις αἰρετικοῖς, καθ' ὅλον τὸν Δ' αἰῶνα, ἀπὸ τοῦ 325 μέχρι τοῦ 381. H e f e l e - L e c l e r c q, *Histoire des Conciles*, vol. II¹, Paris 1908, pp. 45-48, n. 3. Πρβλ. καὶ B o u y e r L o u i s, *Le Consolateur. Esprit - Saint et vie de grace*, Chap. IV. La pneumatologie du IV^{ème} siècle, Paris, éd. du Cerf, 1980, pp. 167-192.

3. Ἀ θ α ν α σ ῖ ο υ, Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς τὰς δυσσεβείας τῶν Ἀρειανῶν καθιστοροῦσα, 33: «οὐ γὰρ ξίφεσιν ἢ βέλεσιν, οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἢ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλίᾳ· ποῖα οὖν πειθῶ, ἐνθα βασιλῆως φόβος; ἢ ποῖα συμβουλία, ἐν ἣ ὁ ἀντιλέγων τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον;...», PG 25, 732. Πρβλ. Ἰ δ ῖ ο υ, Ἀ-

Ὡσαύτως καὶ ὁ Μ. Βασίλειος. Οὗτος, καὶ παρὰ τὴν ἀμετακίνητον πίστιν του εἰς τὴν ἐπάρκειαν τοῦ «δόγματος τῆς Νικαίας» — ὡς ἄλλωστε καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος — ἡσθάνετο ἐν τούτοις τὴν ἀνάγκην συγκλήσεως μιᾶς μείζονος Συνόδου, ἥτις θὰ ἦτο ἡ Β' μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Α'. Διὸ καὶ ὠδήγει τὰ πράγματα πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τὴν Σύνοδον ταύτην δὲν ἡξιώθη βεβαίως νὰ ἴδῃ ὁ ἴδιος, διότι ἀπέθανεν ὀλίγον πρὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 379⁴. Εἶναι ὅμως γνωστὰ αἱ ἀπαισιόδοξοι διὰ τὴν κατάστασιν κρίσεις του, ὡς καὶ αἱ προβλέψεις του διὰ τὸν διαγραφόμενον κίνδυνον καταποντίσεως τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, ἐὰν δὲν ἐλαμβάνοντο τὰ δέοντα μέτρα⁵.

7. Ἐξ ἴσου ἀπαισιόδοξοι εἶναι καὶ οἱ δύο Γρηγόριοι.

Καὶ ὁ μὲν Νύσσης, οὐχὶ ἅπαξ καὶ δὶς, περιέγραψεν εἰς τοὺς λόγους του καὶ τὰ ἄλλα κείμενά του τὴν θλιβερὰν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας⁶.

πολογία περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ, PG 25, 643/680 καὶ κυρίως παράγρ. 3 κ. ἐξ., PG 25, 648 κ. ἐξ.. Ἰδίου, Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ τοῖς κατὰ τόπον συλλειτουργοῖς, 1: «... Ἀ μὲν πεπόνθαμεν, δεινὰ καὶ ἀφόρητὰ ἐστί καὶ οὐκ ἐστὶ ἐπαξίως αὐτῶν μνημονεῖσαι· ἵνα δὲ τὸ ταχύτερον τὸ δεινὸν τῶν συμβεβηκότων γνωσθῇαι δυνηθῇ... Νῦν δὲ ὅλη ἡ Ἐκκλησία ἡδίκηθη, καὶ τὸ ἱερατεῖον ὑβρίσθη, καὶ τό γε μεῖζον, ἡ εὐσέβεια ἀπὸ τῆς ἀσεβείας διώκεται...», PG 25, 221/224, καὶ παράγρ. 3, 4, 6 κ.λπ., PG 25, 228-232, 233-236 κ.λπ.

4. Κωνσταντίνου Χρυσ., Μητρ. Μύρων, Ὁ Μέγας Βασίλειος, φορεὺς καὶ ἑκφρασις τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὁρθοδόξου πνεύματος: Ἐκκλησία, 57 (1980), ἀριθ. 6, 15 Μαρτ. 1980, σελ. 110/112 καὶ Ἐπισκεψίς, 11 (1980), ἀριθ. 223, 15 Ἰαν. 1980, σελ. 12/16. Πρβλ. καὶ Χρυσ. τοῦ Παν., Ὁ Μέγας Βασίλειος. Βίος καὶ πολιτεία. Συγγράμματα. Θεολογικὴ Σκέψις, Σειρὰ Ἀνάλεκτα Βλατάδων, ἀριθ. 27, Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 317, 112 κ. ἐξ., 123-124. Ὡς πρὸς τὸ εἰδικώτερον ζήτημα τῆς θέσεως τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου ἐναντι τῆς ἐπαρκείας ἢ μὴ τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας, ἴδε Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ..., 2: «... Οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν· ἵνα μηκέτι κατὰ μέρος προφάσει πίστεως γίνωνται· ἀλλὰ, κἂν γένωνται, μὴ κρατῶσι. Τί γὰρ ἐκείνη λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; Πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί· αὕτη πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε...», PG 26, 1032. Πρβλ. καὶ Ἰδίου, Πρὸς Ἰοβιανόν, Περὶ πίστεως, 1, PG 26, 813-816. Περὶ τῆς ἀναλόγου θέσεως τοῦ Μεγ. Βασιλείου ἐναντι τοῦ Συμβόλου ὅσον καὶ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας γενικώτερον, ἴδε ὅσα ἀναγεγραμμένως λέγονται ἐν Χρυσ. τοῦ Παν., Ὁ Μέγας Βασίλειος. Βίος καὶ πολιτεία. Συγγράμματα. Θεολογικὴ Σκέψις, Σειρὰ Ἀνάλεκτα Βλατάδων, ἀριθ. 27, Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 105, κ. ἐξ., ἔθθα καὶ αἱ σχετικαὶ ἐνδείξεις εἰς τὰ βασιλειανὰ κείμενα.

5. Βασιλείου, Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Α, 77-78, PG 29, 213-216. Πρβλ. καὶ «Πατριαρχικὴ καὶ Συνδικτικὴ Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετελίῳ τῆς Ἁγίας Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου», Μάρτιος 1981, παράγρ. 7. Κωνσταντίνου Χρυσ., Μητρ. Μύρων, Ὁ Μέγας Βασίλειος, φορεὺς καὶ ἑκφρασις τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὁρθοδόξου πνεύματος: Ἐκκλησία, 57 (1980), ἀριθ. 6, 15 Μαρτίου 1980, σελ. 110-112. Ἰδίου, San Basilio, Testimone comune di fede e di tradizione fra Oriente ed Occidente: Ο Theologos, Cultura cristiana siciliana, 24 (1979) pp. 5-18.

6. Ἴδε μεταξύ ἄλλων καὶ ὅσα λέγει εἰς τὸν ὡς ἄνω Ἐπιτάφιον εἰς Μελέτιον τὸν

Ὁ δὲ Ναζιανζηνός, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἄμεσα ἐνεπλάκησαν εἰς τὴν τότε κρίσιν καὶ σθεναρῶς ἡγωνίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐταλαιπωρήθησαν, τόσον ἐκ τῆς ἐπικρατοῦσης οἰκτρᾶς καταστάσεως, ὅσον καὶ ἐξ αἰτίας τῆς κακότητος τῶν ἀντιπάλων, ἐδέσσε νὰ ἀντικρούσῃ τὸ κακὸν μὲ ὅλα τὰ εἰς τὴν διάθεσίν του μέσα. Μὲ τὸ σθένος καὶ τὴν μαχητικότητά του ἀφ' ἐνὸς κατὰ τὸν ἀνισὸν ἀγῶνά του ἀπὸ τὸν μόνον ἐναπομείναντα μικρὸν εὐκτήριον οἶκον τῆς «Ἀναστασίας», τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἐπηξε καὶ ἐχρησιμοποίει, καθ' ἣν στιγμήν οἱ ἀντίπαλοί του Ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἀπότοκοί των, ἀπὸ 40ετίας ὅλης, κατεκράτουν ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς Πόλεως⁷, καὶ μὲ τὴν θεολογικὴν ἀφ' ἐτέρου δεινότητά του, τῆς ὁποίας τόσα ἀπαράμιλλα δείγματα ἀφῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπῆρξεν ὁ πρὸ τῆς Συνόδου κυριώτερος μάρτυς τῆς οἰκτρότητος τῆς καταστάσεως⁸.

8. Πάντως, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ, τῷ 379, νὰ ἀναλάβῃ τὴν συμβασιλείαν, καὶ ἤρχισε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ

⁷ Ἀντιοχείας: «...Πόλεμος ἡμᾶς περιστοιχίσται, πόλεμος ἀρετικὸς· καὶ ὁ στρατηγῶν οὐκ ἔστι. Κάμνει ταῖς ἀρρωστίαις τὸ κοινὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τὸν ἱατρὸν οὐχ εὕρισκομεν. Ὅρατε ἐν ποταποῖς τὰ ἡμέτερα...», Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν ὕ σ η ς, *Ἐπιτάφιος Λόγος εἰς τὸν Μέγαν Μελέτιον*, *Ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας*, PG 46, 852.

7. «...Ἐκράτουν δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔτι οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες, ὧν ἡγεῖτο Δημόφιλος. Γρηγόριος δὲ ὁ ἐκ Ναζιανζοῦ προΐστατο τῶν ὁμοούσιον Τριάδα δοξαζόντων. Ἐκκλησίαζε δὲ ἐν οἰκίῳ μικρῷ, παρ' ὁμοδόξους αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίως θρησκευουσιν εἰς εὐκτήριον οἶκον κατασκευασθέντι... Ἀναστασίαν δὲ ταύτην τὴν ἐκκλησίαν ὀνομάζουσιν..., καθότι τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, πεπτωκὸς ἤδη ἐν ΚΠόλει καὶ τεθηγκὸς, ὡς εἰπεῖν, διὰ τὴν δύναμιν τῶν ἐτεροδόξων, ἐνθάδε ἀνέστη καὶ ἀνεβίω διὰ τῶν Γρηγορίου λόγων», Σ ω ζ ο μ ε ν ο ὕ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 5, PG 67, 1424-1425. «...Οὕτω μὲν οὖν οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν εὐκτηρίων τόπων κρατήσαντες...», Σ ω κ ρ ά τ ο υ ς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Β, 7, PG 67, 576. Περὶ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστασίας προκειμένου, ἴδε περιπαθῆ περιγραφὴν τοῦτου ἐν Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὕ, *Ἐπὶ Ἱστορικά*, Γ', *Περὶ Ἐαυτοῦ*, ΙΣΤ', *Ἐνύπνιον περὶ τῆς Ἀναστασίας ἐκκλησίας*, ἥν ἐπήξαιτο ἐν Κωνσταντίνου πόλει, PG 37, 1254-1261.

8. Λέγει Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός: «...Ἐνταῦθα ὁ στρατὸς τοῦ ψεύδους, οἱ τῆς ἀπάτης πρόμαχοι, ἡ τῶν δαιμόνων ἐκστρατεία, αἱ λεγεῶνες τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων. Τίς γὰρ ἂν μετὰ ἀκριβείας διεξέλθοι τῷ λόγῳ τὸ πῦρ, τοὺς λίθους, τὰς σφαγὰς, τὰ τραύματα; Ὅπως ἐκ βάθρων ἀνατρέψαι τοὺς τῶν ἱερῶν οἰκῶν θεραπευτὰς ἐφιλονέικησαν; Ὡς δὴ μέσης τῆς πόλεως ζηλωτὴν τινα τῆς ἀληθείας ροπάλους διεχειρίσαντο, καὶ τὸν ἀληθῆ φόνον...», Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὕ, *Εἰς τοὺς Μάρτυρας καὶ κατὰ Ἀρειανῶν*, 3 καὶ 4, PG 36, 260 καὶ 261. Καὶ ἀλλαχοῦ, ἐξ ἴσου παραστατικῶς: «...Ἐχουσιν οὗτοι τοὺς οἰκούς, ἡμεῖς τὸν ἔνοικον· οὗτοι τοὺς ναοὺς, ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ τὸ γενέσθαι ναοὶ Θεοῦ ζῶντος, καὶ ζῶντες, καὶ ἱερὰ ἐμψυχα, ὀλοκαυτώματα λογικά, θύματα τέλεια Θεοῦ διὰ Τριάδος προσκυνουμένης. Οὗτοι δήμευ, ἡμεῖς ἀγγέλους· οὗτοι θράσος, πίστιν ἡμεῖς· οὗτοι τὸ ἀπειλεῖν, ἡμεῖς τὸ προσεύχεσθαι· οὗτοι τὸ βάλλειν, ἡμεῖς τὸ φέρειν· οὗτοι χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἡμεῖς λόγον κεκαθαρμένον», Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὕ, *Πρὸς Ἀρειανούς καὶ εἰς ἑαυτὸν*, 15, PG 36, 232-233.

ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, εὐρῆκε μίαν κατάστασιν ὄντως ἀθλίαν καὶ χαώδη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς.

«Ὁ μέντοι βασιλεὺς, ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὴν ἐκκλησίαν εὐρών, λέγει ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης, φροντίδα ἐτίθετο, ὅπως ἂν εἰρήνην ποιήσας, ὁμόνοιαν κατεργάζηται καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐξήσῃ»⁹. Καὶ ὑπῆρξε μέλημά του πρωταρχικὸν νὰ ἀσχοληθῇ κυρίως μὲ τὸ χαῖνον τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν θέμα¹⁰.

Εἰς τοῦτο προβαίνων ὁ Θεοδοσίος εἶχε τὰς ἑαυτοῦ πεποιθήσεις, πρωτίστως εἰς τὸν χῶρον τῆς πίστεως. Ἦτο τοποθετημένος σαφῶς εἰς τὴν μερίδα τῶν τὰ τῆς Νικαίας ὀρθοδόξως πιστευόντων. Εἶχε δὲ βεβαίως καὶ τὰ σχέδιά του καὶ τὰ προγράμματα βασιλείας καὶ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους, τοῦ ὁποίου ἐγνώριζε τὰς πάσης φύσεως ἀνάγκας. Ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν βασιλείαν, εἶχεν ὠρισμένως καὶ ἀνειλημμένας τινὰς ὑποχρεώσεις, ἐναντι αὐτοῦ τούτου τοῦ λαοῦ τῆς Βασιλευούσης. Διότι, ἐν Θεσσαλονίκῃ εὐρισκόμενος καὶ πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πόλιν ὡς βασιλεὺς, ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς νέους ὑπηκόους του ἐν τῇ Πρωτευούσῃ, καὶ δι' αὐτῆς, ὡς ἀπὸ ἀκροπόλεως, ὡς λέγει, πρὸς ὅλον τὸν λαὸν τῆς ἐπικρατείας του, διακήρυξιν, τὸ Ἑδικτον τῆς 28ης Φεβρουαρίου 380, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξήγγελλε, ὅτι ἐφ' ἐξῆς ὁ ἴδιος θὰ ἦτο ὁ προστάτης τῆς πίστεως τῶν ὀρθοδόξων καὶ ὁ τιμωρὸς τῶν πλανωμένων καὶ αἵρετικῶν¹¹.

Εἶχεν ὅμως, ὡς φαίνεται, ὁ Θεοδοσίος καὶ ἀνάλογον ἠθικὴν δέσμευσιν καὶ ἐναντι τῶν συμβασιλευόντων του, ἰδίᾳ τοῦ Γρατιανοῦ καὶ τοῦ ἀμέσου ἐκκλησιαστικοῦ περιβάλλοντος ἐκείνου, ἐν Δύσει. Ἐκεῖ δύο τοῦλάχιστον μορφαι πρῶτου μεγέθους ἐδέσποζον, ὁ Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος καὶ ὁ Ρώμης Δάμασος. Ὁ δὲ Ἀρειανισμὸς δὲν εἶχε προξενήσῃ τὴν φθορὰν καὶ διάβρωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὴν Ἀνατολήν¹². Δὲν πρέπει πάντως νὰ λησμονῇται καὶ

9. Σωκράτους, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Β, 7, PG 67, 573.

10. Θεοδορήτου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Β, 6, PG 82, 1208.

11. «*Edictum ad populum urbis C/politanae, Imperatores Gratianus, Valentinianus ac Theodosius Augusti. Cunctos populos quos clementiae nostrae regit temperamentum...*», Codex Theodosianus, Lib. XVI, tit. I, 1 καὶ 2. Καὶ παρὰ Σωζομενῶ, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ζ, 4: «...Λογισάμενος δὲ ἄμεινον εἶναι, προσαγορεύσαι τοῖς ὑπηκόοις ἃν ἔχει περὶ τὸ θεῖον δόξαν, ὥστε μὴ βιάζεσθαι δοκεῖν ἄνθρωπον ἐπιτάττοντα παρὰ γνώμην θρησκεύειν, νόμον ἐκ Θεσσαλονίκης προσεφώνησε τῷ δήμῳ ΚΠόλεως· συνεῖδε γὰρ ἐνθὺνδε, ὡς ἀπὸ τινος ἀκροπόλεως τῆς πάσης ὑπηκόου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι δῆλῃν ἔσεσθαι ἐν τάχει τὴν γραφὴν. Ἐδύλου δὲ διὰ ταύτης βούλεσθαι πάντας τοὺς ἀρχομένους θρησκεύειν...» μόνων τε τῶν ἰσότημιον Τριάδα θεῖαν θρησκευόντων, καθολικὴν τὴν Ἑκκλησίαν ὀνομάζεσθαι· τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα δοξάζοντας, αἵρετικοὺς προσαγορεύεσθαι, καὶ ἀτίμους εἶναι, καὶ τιμωρίαν προσδέχεσθαι», PG 67, 1424.

12. «...Αὕτη γὰρ μόνῃ (ἢ Ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Κράτους) τῆς Ἀρειανικῆς ἐνέπληστο λώβης· ἡ γὰρ Ἑσπέρα τῆς νόσου ταύτης ἐλευθέρᾳ διέμεινε. Κωνσταντῖνος μὲν

τοῦτο, ὅτι προϋπῆρχον ἐν Δύσει αἱ τάσεις καὶ αἱ συγκεκριμέναι προσπάθειαι ἀντιμετωπίσεως τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀρειανικῆς κρίσεως διὰ πρωτοβουλιῶν ἐν Ρώμῃ ἢ ἐκ Ρώμης, ἢ ὅπωςδὴποτε ἐν τῇ Δύσει, ἀναλαμβάνομένων. Ὁ Θεοδόσιος ὁμῶς εἶχεν ὀρθῶς κατανοήσει καὶ υἱοθετήσῃ τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ κρίσις τῆς Ἀνατολῆς θὰ εἶδει νὰ ἀντιμετωπισθῇ καὶ λυθῇ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς θέμα ἐὰν μὴ καθαρῶς ἀνατολικόν, τοῦλάχιστον ὡς ἐν τῇ Ἀνατολῇ διανύον τὴν μεγαλειτέραν τοῦ ἔξαρσιν καὶ ἐξ ἀνατολῆς ἀντλοῦν τὰς κακὰς του ρίζας, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπαρχούσας πολλαπλᾶς καὶ μεγάλας δυνατότητας ἐπιλύσεώς του¹³.

9. Πέραν ὁμῶς ὅλων τῶν ἀνωτέρω, ὁ Θεοδόσιος εἶχεν, ἀσφαλῶς, καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν περιβάλλον του, ἀποτελούμενον ἐξ ἐπισκόπων ἀγαθῆς φήμης καὶ ἀδιαμφισβητήτου πιστότητος πρὸς τὸ δόγμα τῆς Νικαίας καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν. Τοῦ περιβάλλοντος τούτου, ἦτο φυσικόν, νὰ δέχεται τὰς ὑποδείξεις καὶ συστάσεις καὶ νὰ ὑφίσταται τὴν θετικὴν ἐπίδρασιν εἰς ὅ,τι ἀφεώρα εἰς τὰ ληπτέα μέτρα κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ ἰδιαίτερώς εἰς τὴν σύγκλησιν μιᾶς Συνόδου ἀναλόγου πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ.

Τοιαῦτα πρόσωπα, δυνάμενα νὰ ἀσκήσουν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ, ὑπῆρξαν ἀναμφιβόλως δύο, ὁ Θεσσαλονίκης Ἀσχόλιος (ἢ Ἀχόλιος) καὶ ὁ Ἀντιοχείας Μελέτιος.

Ὁ πρῶτος συνάπτεται μὲ τὴν βάπτισιν τοῦ Θεοδοσίου ἐν Θεσσαλονίκῃ. Πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς τὴν Πόλιν ὡς βασιλεὺς ὁ Θεοδόσιος, ἀσθενήσας ἐκεῖ καὶ προτιθέμενος νὰ βαπτισθῇ, ἠθέλησε πρωτίστως νὰ πληροφορηθῇ ἐὰν ὁ μέλλων νὰ τὸν βαπτίσῃ ἐπίσκοπος ἦτο ὀρθόδοξος ἢ ὄχι. «...Ἡρώτησε — λέγει ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης — ὁ αὐτοκράτωρ πρότερον ποίαν πίστιν ἡσπάζετο. Τοῦ δὲ εἰπόντος, ὡς οὐ παρῆλθεν ἡ Ἀρειανῶν δόξα κατὰ Ἰλλυρίων ἔθνη, οὐδ' ἔσχυσε συναρπαῖσαι ἢ παρ' ἐκείνου γεγεννημένη καινοτομία τὰς τῆδε Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μένουσι φυλάττοντες ἀσάλευτον τὴν ἄνωθεν μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἀποστόλων παραδοθεῖσαν πίστιν, ἐν δὲ τῇ κατὰ Νίκαιαν βεβαιωθεῖσαν, ὁ βασιλεὺς ἀσμενέστατα ὑπὸ Ἀσχολίου ἐπισκόπου βαπτίζεται»¹⁴.

γάρ, ὁ τῶν Κωνσταντίνου παιδῶν πρεσβύτατος, καὶ Κώνστας ὁ νεώτατος, τὴν πατρῶαν πίστιν ἀκήρατον διετήρησαν καὶ αὐὸς πάλιν Βαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑσπερας ἀκραίφνη διεφύλαξεν τὴν εὐσέβειαν», Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ε, 6, PG 82, 1208.

13. Πρβλ. Fliche A. et Martin V., *Histoire de l'Église*, vol. III, Paris 1950, pp. 280 κ. ἐξ. Ἴδε καὶ Batiffol P., *Le siège apostolique (359-451)*, pp. 113-114, ἔνθα λέγεται, ὅτι «ὁ Θεοδόσιος ἦτο ἤδη πεπεισμένος, ἀφ' ὅτου ἐγκαθιδρύθῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία δὲν ἡδύνατο ἄλλως νὰ ἐπιβληθῇ καὶ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰμὴ διὰ τῆς ἐνεργοποιήσεως τῶν ὀρθοδόξων δυνάμεων αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀνατολῆς».

14. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ε, 6, PG 572-573.

Τὸ γεγονός τοῦτο, ἐν τῷ συνόλῳ του, δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖον. Ὁ Ἀσχόλιος ἀσφαλῶς διεδραμάτισε σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Θεοδοσίου.

10. Ἀλλὰ σημαντικώτερον ρόλον διεδραμάτισεν ὁ Ἀντιοχείας Μελέτιος. Ἡ μορφή τοῦ ἁγίου τούτου Ἱεράρχου, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε καὶ πρῶτος Πρόεδρος τῆς Συνόδου, συνάπτεται μὲ ἐν ἐξαιρετικὸν γεγονός τῆς ζωῆς τοῦ Θεοδοσίου. Ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν Θρόνον, εἶδεν ἐν ὁράματι τὴν γηραιὰν μορφήν τοῦ Μελετίου, ὁ ὁποῖος καὶ τῷ προεῖπε τὴν ἀνύψωσίν του εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ὁ ἱστορικὸς Θεοδώρητος γλαφυρῶς περιγράφει πῶς ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ βασιλεὺς ἀνεγνώρισε, μεταξὺ ὅλων τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου, τὸν Μελέτιον, πῶς ἡσπάσθη τὰς χεῖράς του, πῶς ἐμερίμνησε διὰ τὴν προώθησίν του ἐν τῇ Συνόδῳ κ.λπ., ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἱστορικοί, ἐν συνεχείᾳ, ὁμιλοῦν περὶ τοῦ πῶς ὁ Μελέτιος εἰσηγγήθη καὶ προώθησε παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον εἰς τὸν Θρόνον τῆς Πρωτεύουσας καὶ περὶ ὅλων τῶν συναφῶν¹⁵.

Δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν ὑπερβολήν, ἐὰν λεχθῇ, ὅτι τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα, ὀλιγώτερον τὸ πρῶτον, περισσότερον ὅπωςδήποτε τὸ δεύτερον, ὑπῆρξαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν καθόλου μετέπειτα ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν καὶ δραστηριότητα τοῦ Θεοδοσίου, ὡς καὶ διὰ τὴν ἣν συνεκάλεσε Σύνοδον, αὐτὸ ὅπερ ὑπῆρξεν ὁ Κορδοῦης Ὁσιος διὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον καὶ τὴν Α' Οἰκουμένην Σύνοδον. Ἐάν, ὡς ἐπιγραμματικῶς λέγει ὁ Ρουφῖνος, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον «...ex sacerdotum sententia»¹⁶, ἀναμφιβόλως καὶ πάντα τὰ κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Β' Οἰκουμένης Συνόδου δὲν εἶναι ξένα πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Θεοδοσίου¹⁷.

11. Δύο τοῦλάχιστον στοιχεῖα ἐν προκειμένῳ συγκλίνουν ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης. Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ ἐκτάκτως θεολογικὸν περιεχόμενον καὶ

15. Θεοδώρητος, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε, 7: «..Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο, πεντήκοντα δὲ ἦσαν καὶ ἑκατὸν, παρηγγύησε μηδένα αὐτῷ μνηύσαι ὅστις ὁ μέγας εἴη Μελέτιος· ἐβούλετο γὰρ ἐκ τῆς τοῦ ἐνυπνίου μνήμης μνησθῆναι τὸν ἄνδρα. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸν βασιλεῖον εἰσελήλυθεν οἶκον ἅπας ἐκεῖνος τῶν ἐπισκόπων ὁ ὅμιλος, τοὺς ἄλλους καταλιπὼν ἅπαντας, τῷ μεγάλῳ Μελετίῳ προσέδραμεν, καὶ οἶόν τις παῖς φιλοπάτωρ, διὰ χρόνου μακροῦ θέας πατρικῆς ἀπολαύσας, περιεπτύσετό τε καὶ κατεφίλει, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ χεῖλη, καὶ στέρνα, καὶ κεφαλὴν, καὶ τὴν στεφανώσασαν δεξιάν. Ἐδήλωσε δὲ καὶ τὴν ὕψιν ἣν εἶδε», PG 82, 1208.

16. Rufini, *Historia Ecclesiastica*, A, 1, 217-218, PL 21, 467.

17. Γενναδίου, Μητρ. Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων, *Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1953, σελ. 84. Πρβλ. Ortiz de Urbina I., *Nicée et Constantinople*, Paris 1963, pp. 53-68.

ὁ ὑψηλὸς ἐκκλησιαστικὸς τόνος τοῦ Ἐδίκτου τοῦ Θεοδοσίου, ὅπερ ἐξέδωκεν εὐθὺς πρὸ τῆς Συνόδου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10 Ἰανουαρίου 381. Ὁ Θεοδόσιος ἀφίχθη εἰς τὴν Πρωτεύουσαν τὴν 24ην Νοεμβρίου τοῦ 380. Εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τῶν δύο μηνῶν, ἐξαπέλυσε τὸ Ἐδικτον τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνήγγελλεν, εἰς ὕψος ἐμφανῶς ἐκκλησιαστικόν, ὅτι ἀποκαθίστα ἐφ' ἐξῆς τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην εἰς ὁλόκληρον τὸ Κράτος, ὅτι ἐπέβαλλε τὴν πίστιν εἰς τὸ δόγμα τῆς Νικαίας, ὅτι ἀπηγόρευε τὰς ἐντὸς τῆς Πόλεως συνάξεις τῶν Ἀρειανῶν καὶ ὅτι ἀπῆτει τὴν ἐπιστροφὴν ὅλων τῶν ἀπὸ μέρους των κατεχομένων ναῶν εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους, ὀρίζων ἐν τέλει, κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ κατηγορηματικόν, ἄψογον δὲ θεολογικῶς, τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ὁρθῆς πίστεως καὶ τῶν ὁρθοδόξως πιστευόντων. Ταῦτα ἦσαν ὅχι πλέον τὰ μέχρι τότε ἰσχύοντα κριτήρια πιστότητος πρὸς ὅσα ὁ Ρώμης — ἢ καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας — ἐκ παραδόσεως εἶχον παραλάβει καὶ ἐδίδασκον, ἀλλ' ἐχρησιμοποιεῖ τὸ κριτήριον τῆς πιστότητος πρὸς τὸ «δόγμα τῆς Νικαίας». Τοῦτο, διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμενον εἰς αὐτοκρατορικόν ἔγγραφον, ἀποπνέει ἀτμόσφαιραν σαφῶς ἐκκλησιαστικὴν καὶ προδίδει προέλευσιν ἐξ ἀναλόγου ὑγιоῦς ἐκκλησιαστικοῦ περιβάλλοντος¹⁸.

12. Τὸ δεύτερον ἐπεισόδιον εἶναι τὸ λαβὼν χώραν μεταξὺ τοῦ Θεοδοσίου καὶ κληρικοῦ τινος — τοῦ Ἰκονίου Ἀμφιλοχίου, κατὰ μίαν ἐκδοχὴν¹⁹ — καθ' ὃ ὁ Θεοδόσιος, εἰς μίαν ἐκ τῶν συναντήσεων του μὲ τοὺς ἐνδημοῦντας ἐν τῇ Πόλει ἐπισκόπους, εὗρεθι ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν ἀήθη στάσιν τοῦ κληρικοῦ τούτου πρὸς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Θρόνου. «Ὅτε καὶ ἡγανάκτησε κατὰ τοῦ κληρικοῦ. Οὗτος ὅμως προέβη εἰς μίαν ἐκτάκτως ἐνδεικτικὴν διδασκαλίαν πρὸς τὸν βασιλέα, εἰπὼν «...οὕτω δὴ νόμισον, ὡς βασιλεῦς, καὶ τὸν οὐράνιον Πατέρα ἀγανακτεῖν πρὸς τοὺς ἀνομοίως τὸν ὕψος τιμῶντας καὶ ἥττονα τολμῶντας ἀποκαλεῖν τοῦ γεννήσαντος»²⁰.

Ἐν τοιοῦτο γεγονός, ἐν τῷ ἀμέσως περιβάλλοντι τοῦ αὐτοκράτορος λαβὼν χώραν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ τοῦτον ἀνεπηρέαστον. Καὶ ὄντως ὁ ἱστορικὸς Σωζομενὸς ἐπιλέγει, ὅτι «καὶ ἀσφαλέστερος γενόμενος»²¹ ὁ βασιλεὺς, ἀνέλαβεν ὠρισμένας συγκεκριμένας πρωτοβουλίας, αὐτὰς περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

18. *Codex Theodosianus*, Lib. XVI, tit. V, 6. Πρβλ. καὶ Σωζομενὸς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 6: «...καὶ τὰς ἐπὶ ἀγορὰς ξριδας καὶ συνόδους ἀπηγόρευσε· καὶ διαλέγεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ οὐσίας καὶ φύσεως Θεοῦ, οὐκ ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο, νόμον θέμενος περὶ τούτου καὶ τιμωρίαν ὀρίσας», PG 67, 1429.

19. Νικηφόρου Καλλιέστου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, IB', 9, PG 146, 772. Πρβλ. καὶ PG 67, 1428 σημ. 92.

20. Σωζομενὸς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 6, PG 67, 1428-1429.

21. Σωζομενὸς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 6, PG 67, 1429.

Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις λοιπὸν ταύτας καὶ ὑπὸ τὴν συνδρομὴν τοιούτων γεγονότων συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τοῦ 381.

Πάντα τὰ προηγηθέντα ταῦτα, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς συγκλήσεώς της, συνέκλινον ὑπὲρ τοῦ εὐρυτάτου καὶ οἰονεὶ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς οἰκουμενικῆς διαστάσεως τῆς Συνόδου ἐκείνης.

* * *

Β'. Η ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

13. Τὴν Σύνοδον συνεκάλεσεν ὁ Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος. Συνεκάλεσε δὲ ταύτην δι' αὐτοκρατορικοῦ Γράμματός του, οὐχὶ πάντως ἄνευ τῆς διαγνώμης καὶ παρεμβολῆς τοῦ ἀρχιερατικοῦ παράγοντος τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντός του, ὡς εἶδομεν.

“Ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἔγραψε «Γράμμα» πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπικρατείας του, τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον. Ἐπιμαρτυρεῖται δὲ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιστολῆς τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν της, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτουν νὰ κυρώσῃ τὰ ἀποφασισθέντα διὰ «Γράμματός» του καὶ αὐθις, ἀναλόγου πρὸς ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιον τοὺς εἶχε συγκαλέσει. «...Συνελθόντες... κατὰ τὸ γράμμα τῆς σῆς εὐσεβείας...», λέγουν οἱ Πατέρες εἰς τὸ γράμμα των ἐκεῖνο²².

Τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος συγκλήσεως τῆς Συνόδου εἶναι ἐν ἑκ τῶν κυριωτέρων γνωρισμάτων, τόσον τοῦ κύρους τῆς Συνόδου, κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον, ὅσον καὶ τῆς οἰκουμενικότητος αὐτῆς. Λέγομεν τοῦτο διότι, ἂν ἑνός, ἡ τοιαύτη αὐτοκρατορικὴ σύγκλησις κρίνεται, ὡς γνωστόν, ἂν μὴ ἀπολύτως θεολογικῶς, τοὐλάχιστον ὅμως ἱστορικο-κανονικῶς, ὡς μία προϋπόθεσις τῆς ἐγκυρότητος καὶ καθολικῆς διαστάσεως μιᾶς Συνόδου, δι' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τοῦ ἰσχύσαντος συστήματος διοικήσεως τῶν περιχωρουσῶν ἀλλήλας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

22. «Προσφωνητικὸς τῆς Συνόδου πρὸς τὸν εὐλαβέστατον βασιλέα Θεοδόσιον τὸν Μέγαν...», ἐν Mansi, C. C., vol. III, col. 557. Δὲν εὐσταθεῖ ἡ ἀποφῆς τοῦ Y. Congar, λέγοντος ὅτι τὴν Σύνοδον συνεκάλεσαν ἀπὸ κοινοῦ οἱ αὐτοκράτορες Γρατιανὸς καὶ Θεοδόσιος (Congar Y., *Je crois en l'Esprit Saint*. I, *L'Expérience de l'Esprit*, Paris, édit. du Cerf, 1979, p. 110). Ὅλα τὰ ὡς ἄνω δεδομένα, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερον, αἱ ὑπάρχουσαι ἱστορικαὶ μαρτυρίαι οὐδεμίαν ἐνδειξὴν παρέχουν διὰ κοινὴν ἐνέργειαν τῶν δύο αὐτοκρατόρων, πολλῶ μᾶλλον ὅσῳ ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἐπιμελῶς ἐκρατήθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰ καθαρῶς ἀνατολικά της πλαίσια. Περὶ τοῦ ρόλου τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου, ἴδε τὴν μελέτην τοῦ Dvornik F., *Emperors, Popes and General Councils*: Dumbarton Oaks Papers, 6, 1951, pp. 1-22.

Ἄλλ' ἂφ' ἑτέρου καὶ διότι, κατὰ τὴν θεοκρατικὴν ἀντίληψιν τῆς («λειτουργίας») («fonction») τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, ἡ ὑπ' αὐτοῦ σύγκλησις τῆς Συνόδου ὑπῆρξε στοιχεῖον ἐκκλησιολογικῆς ἱεραρχήσεως τῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν θεσμῶν καὶ ὀργάνων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ. Ἐὰν οἱ Ἐπίσκοποι, ἀναμφισπότητως, ἦσαν οἱ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀποφαινόμενοι εἰς ἐκάστην περίπτωσιν, ὁ αὐτοκράτωρ, ἐξ ἑτέρου, ἐν τῇ ἱεραρχήσει ταύτῃ τῶν προσώπων καὶ τῶν εὐθυνῶν, ἦτο, κατὰ γενικὴν ἀντίληψιν καὶ ἀποδοχὴν, ἀλλὰ καὶ κεκτημένῳ δικαίῳ, ὁ δυνάμενος καὶ δικαιούμενος νὰ φέρῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ἐπισκόπους. Ἀπέβαινε δηλ. οὗτος, οἶονεῖ, ὁ «δι' οὗ» παρείχετο τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ δυνατότης τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συναποφαινέσθαι ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ.

14. Τοῦτο δὲν σημαίνει βεβαίως ἀπολυτοποίησιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸ θέμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Οὔτε ὅλαι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, κατ' ἀνάγκην, διὰ γε τὴν σύγκλησίν των ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παράγοντος, ἐχαρακτηρίζοντο καὶ ἀπέβαινον Οἰκουμενικαί. Οὔτε δὲ καὶ ἡ τυχὸν ἀπουσία τούτου, μόνῃ αὐτῇ, ἤρκει ἵνα ἄρῃ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐκκλησιολογικῶς ἀναφαίρετον γνώρισμα τῆς «συνοδικότητος» καὶ ἐπομένως καὶ τοῦ ἐν Συνόδῳ, καὶ δὴ Οἰκουμενικῇ, ἀποφαίνεσθαι ἐπὶ θεμάτων πίστεως. Ἐὰν ἴσχυεν ἀπολύτως τοῦτο, τότε ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ ἦτο Ἐκκλησία, ἂφ' οὗτου μάλιστα κυρίως, ἐν μιᾷ συγκεκριμένῃ στιγμῇ τῆς ἱστορίας, ἐξέλιπεν ὁ παράγων ἐκεῖνος.

Ὁ αὐτοκρατορικὸς παράγων ἦτο παράλληλος φυσιολογικὸς συντελεστής εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς συνοδικότητος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἦτο ἐχέγγυον νομιμότητος τοῦ συγκαλουμένου ὑπάτου σώματος τῆς ἐκκλησίας. Ἦτο ὁ πρῶτος κρίκος τῆς τηρητέας, ἐν προκειμένῳ, κανονικῆς διαδικασίας. Καὶ κατὰ τοῦτο, μία ἐκ τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνώρισιν μιᾶς Συνόδου ὡς Οἰκουμενικῆς. Ἐπομένως, ἐν τῇ ἀναζητῇ τῶν γνωρισμάτων οἰκουμενικότητος διὰ μίαν Σύνοδον, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀναζητῇται καὶ τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς αὐτοκρατορικῆς συγκλήσεως, ὅσον ἕλλωστε, καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυρώσεως τῶν συνοδικῶς ἀποφασισθέντων καὶ θεσπισθέντων.

Ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε βεβαίως ὁ παράγων αὐτὸς νὰ εἶναι καὶ ἱστορικὸν φαινόμενον, ἱστορικὸν δεδομένον τῆς θεοκρατικῆς δομῆς τῆς ἐκκλησίας, εἰς συγκεκριμένον πάντοτε χῶρον καὶ χρόνον. Διὸ καὶ ὅτε ἐξέλιπεν ἱστορικῶς καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων, ἦτο φυσικὸν νὰ παραχωρήσῃ — ὡς καὶ πράγματι παρεχώρησε — τὴν ἄχρι τότε («λειτουργίαν») του εἰς ἄλλο τι σχῆμα, παραδεκτὸν καὶ κανονικῶς δεδικαιολογημένον, μέσα εἰς τὴν ἑκτοτε ἰσχύουσαν διάρθρωσιν καὶ δομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἄλλ' ὁ περὶ τούτου περαιτέρω λόγος θὰ ὠδήγῃ ἡμᾶς πολὺ μακράν. Ἐλθωμεν εἰς ἕτερον στοιχεῖον.

15. Ὁ αὐτοκράτωρ συνεκάλεσε, πάντως, τὴν Σύνοδον ἐν τῇ Πόλει ταύτῃ. Διατί ἔχι εἰς τὴν Νίκαιαν; Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἀσφαλῶς ἐσχηματισμένη πείρα καὶ παράδοσις. Καὶ ἐκεῖθεν καλλίτερον θὰ ἐστηρίζετο τὸ κύρος καὶ ἡ οἰκουμενικότης τῆς συγκαλουμένης Συνόδου, ἐφ' ὅσον εὐκολώτερον θὰ ἡδύνετο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ φυσικὴ συνέχεια τῆς Νικαίας, ὡς καὶ πράγματι ἦτο.

Ὑπῆρξαν ἀσφαλῶς πολλοὶ λόγοι διὰ νὰ προτιμηθῇ ἡ Πρωτεύουσα ἀντὶ τῆς Νικαίας²³. Πρωτίστως, ἦτο αὕτη αὕτη ἡ ἔννοια τῆς Πόλεως, ὡς Πρωτευούσης τοῦ Κράτους, ὡς πόλεως δεσποζούσης εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ βασιλέως νὰ ἀποκαταστήσῃ ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως τὴν Πρωτεύουσάν του ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθοφροσύνης καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Εἰς τοῦτο ἀπέβλεπεν ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἀπόλυσις τοῦ προμνημονευθέντος Ἐδίκτου του, δι' οὗ ἀπηγορεύοντο αἱ κυριώτεραι δραστηριότητες τῶν Ἀρειανῶν καὶ διατάσσοντο νὰ ἐπιστρέψουν τοὺς ναοὺς, τοὺς ὁποίους κατεῖχον. Ὡσαύτως, ὑπῆρχεν ὁ συγκεκριμένος λόγος, ἡ Σύνοδος νὰ ἐκλέξῃ καὶ τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὸν ἀπὸ μακροῦ χηρεύοντα Θρόνον τῆς Πρωτευούσης. Ἡ Πόλις κατεῖχετο καθ' ὁλοκληρίαν, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, τῶν ὁποίων οἱ ψευδεπίσκοποι, μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Βερροίας Δημόφιλον, ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Ὁ Γρηγόριος, ἐκ Ναζιανζοῦ μετακληθεὶς, ἦτο ἀπλῶς τοποτηρητεύων. Καὶ ἡ συγκαλουμένη ἐν τῇ Πόλει Σύνοδος, μεῖζων καὶ ἐπιβλητικὴ ὡς ἦτο, θὰ ἐξέλεγε καὶ θὰ ἐπέβαλλε τὸν ὃν θὰ προετίμα ἐπίσκοπον εἰς αὐτήν. «...Ἐπὶ τὸ κρατῦναι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, χειροτονήσαι τε τῇ Κωνσταντινίου πόλει ἐπίσκοπον», λέγει ἐπιγραμματικῶς ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης²⁴. Ἀπὸ πλευρᾶς δὲ θεολογικοῦ κλίματος, εἶχε προηγηθῇ ἤδη ἡ ἐπιτυχὴς θεολογικὴ δραστηριότης Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ. Ὁ Δημόφιλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἶχον ἐκκινῶσαι τὴν Πόλιν. Μία δὲ δογματικὴ θέσπισις, ἐν τοιαύτῃ ἀτμοσφαίρᾳ διενεργουμένη καὶ ἐκ τῆς Πρωτευούσης ἐκπορευομένη, θὰ ἦτο μεγίστη ἐπιτυχία. Ἡ Σύνοδος θὰ εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτῆς πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ μίαν οἰκουμενικὴν προβολὴν καὶ ἐγκυρότητα.

Οὕτως ἐπελέγη ὁ τόπος τῆς Συνόδου, μὲ χῶρον συγκλήσεώς της τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Εἰρήνης. Τοῦτο ἀναφέρουν αἱ μεταγενέστεραι χρονολογικαὶ πηγαί, αἱ ὁποῖαι καὶ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ «εὐαγοῦς εὐκτηρίου», περὶ δὲ τῆς εὐρυτέρας περιοχῆς τῆς Συνόδου προκειμένου, ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν ἐπώνυμον τῆς «ὁμονοίας», διότι οἱ συγκροτήσαντες τὴν Σύνοδον ἐξήγγειλαν ἐκεῖθεν «κοινὴν τινα καὶ συμφωνημένην διδασκαλίαν», ἐξ οὗ καὶ «ἐντεῦθεν αὕτη ἡ ἐπωνυμία»²⁵.

23. Γε ν ν α δ ί ο υ, Μητρ. Ἡλιοπόλεως καὶ Θείρων, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1953, σελ. 86.

24. Σ ω κ ρ ά τ ο υ ς, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Β, 8. PG 67, 576.

25. Θ ε ο δ έ ρ ο υ Ἀ ν α γ ν ὴ σ τ ο υ, Ἐκλογαὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστο-

Ἦτο ἐπομένως ἐσκεμμένη καὶ ἠθελημένη ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τόπου τῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου, ὡς συμβάλλοντος καὶ τούτου εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς εὐρυτέρας προβολῆς τῆς οἰκουμενικότητός της.

16. Οἱ προσκληθέντες ἐπίσκοποι ἦσαν 150. Ὅριστικῶς δὲ μόνον οἱ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Κράτους. Τοῦτο σαφῶς λέγεται, ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. «...Τοῦτου δὴ ἕνεκα ... μόνον τοὺς τῆς οἰκείας βασιλείας τοὺς ἐπισκόπους εἰς τὴν πόλιν συναθροισθῆναι προσέταξε», λέγει ὁ Θεοδώρητος²⁶.

Αἰτία τοῦ γεωγραφικοῦ τούτου περιορισμοῦ ἦτο τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἐδικαιοῦτο νόμῳ νὰ συγκαλέσῃ μόνον τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἰδικῆς του ἐπικρατείας. Οὗτοι, ἄλλωστε, ἦσαν καὶ οἱ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον δυνάμενοι νὰ μετακινήθωυν καὶ φθάσουν ἐγκαίρως εἰς τὴν Πρωτεύουσαν. Τὰ πάντα ἐξελίσσοντο μὲ γοργὸν ρυθμόν.

Ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῶν 150 ἀπηρτίσθη ἀπὸ ἐπισκόπους ὅλων σχεδὸν τῶν διαμερισμάτων τοῦ Κράτους. Προήρχοντο ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐκ Θράκης ἐν μέρει, ἐκ Συρίας καὶ Παλαιστίνης. Εἰς τούτους δὲν συγκατελέγοντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς περιοχῆς Ἑλλησπόντου καὶ Ἰωνίας, οἱ ὅποιοι ἀνῆκον μονολιθικῶς εἰς τὴν μερίδα τῶν πνευματομάχων Μακεδονικῶν. Οὗτοι, καίτοι ἀπὸ πολλὴν σύνεσιν καὶ προνοητικότητά τοῦ βασιλέως, εἶχον προσκληθῆ καὶ προσέλθῃ, εἰς ἓν πρῶτον στάδιον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Συνόδου, ὅμως δὲν συνεφώνησαν μὲ τοὺς προταθέντας εἰς αὐτοὺς ὄρους συμφιλίσεως μὲ βάσιν τὸ δόγμα τῆς Νικαίας περὶ Ὁμοουσίου²⁷, διὸ καὶ ἀπεχώρησαν θεαματικῶς καὶ προκλητικῶς ἀπὸ τὴν Πόλιν, ἀφοῦ ἐκυκλοφόρησαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν των πρὸς τοὺς συνεπισκόπους των καὶ τὸν λαόν, ὅπως ἐμμείνουν εἰς τὰς παλαιὰς δοξασίας καὶ θέσεις των. Οὗτοι ἦσαν 36 ἐν ὅλῳ, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κυζίκου Ἐλευσίου καὶ τοῦ Λαμφάκου Μαρκιανοῦ.

εἰας, «...Ἐπικαλουμένου τοῦ τόπου Ὁμόνοια, ἐκ τοῦ, ἐκεῖ συνελθόντας τοὺς ἑκατὸν πενήντα ἐπισκόπους ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου βασιλέως, κοινὴν τινα καὶ συμπεφωνημένην διδασκαλίαν τοῦ τε ὁμοουσίου τῆς θείας Τριάδος ποιήσασθαι, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ Κυρίου τρανῶσαι τὴν ἐκ Παρθένου πρόσληψιν, ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν τεκτῆνασθαι», PG 86, 225. Πρβλ. καὶ Στεφάνου Διακόνου, *Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ Ἀγίου Στεφάνου τοῦ Νέου*, «...Οὐχὶ ἐν Ἱεροῖς ναοῖς αἱ ἅγιοι ἐξ σύνοδοι συναθροίσθησαν, ἥτε πρώτη ἐν Νικαίᾳ, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας· ἡ δὲ δευτέρα ἐν ΚΠόλει, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης...», PG 100, 1114. Πρβλ. καὶ Walter Christ., *L'Iconographie des Conciles dans la tradition byzantine*, Σειρὰ Archives de l'Orient Chrétien, no. 13, Paris 1970, p. 145.

26. Θεοδώρητος, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε, 7, PG 82, 1208.

27. Σωκράτους, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε, 8, PG 67, 576-577 καὶ Σωζομενοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 7, PG 67, 1429-1432.

17. Ἡ τοιαύτη σύνθεσις τῆς Συνόδου δὲν ἦτο, ἐκ πρώτης τοῦλάχιστον ὄψεως, πλήρως ἀντιπροσωπευτική. Ἐλείπον οἱ ὡς ἄνω Μακεδονιανοὶ ἐπίσκοποι. Καθυστεροῦν οἱ ἐξ Ἀλεξανδρείας (οἱ ὅποιοι προσῆλθον ἀργότερον). Ἀπουσίαζον αὐτοί, οἱ ὅποιοι εἶχον παραμείνει εἰς τὰς ἐπαρχίας των διὰ ποιμαντικὰς ἢ διοικητικὰς ὑποχρεώσεις, καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγοι αὐτοί. Ἀπουσίαζον δὲ ὅπωςδήποτε οἱ ἐκ Δύσεως καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπουσίαζον διότι τὸ Ἰλλυρικόν, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 380, εἶχεν ἐπανελθεῖ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Γρατιανοῦ ἐν Δύσει. Ἐκ τῆς περιοχῆς μόνον ὁ Θεσσαλονίκης Ἀσχόλιος παρίστατο, εἰδικῶς προσκληθεὶς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱ. Ἀμβροσίου²⁸.

Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ τοιαύτη σύνθεσις τῆς Συνόδου, ὅτι ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ἢ ἀρνητικὴν ἐπίπτωσιν ἐπὶ τῆς οἰκουμενικότητός της. Καὶ περὶ μὲν τῶν Μακεδονιανῶν προκειμένου, ἡ ἀποχώρησις των ὑπῆρξε, τύποις τοῦλάχιστον, δεδικαιολογημένη, ἐφ' ὅσον ἐγένετο κατόπιν ρήξεως. Ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη μὴ προσέλευσις ἢ ἀποχώρησις τῶν πεπλανημένων καὶ αἰρετικῶν, πρὸ ἢ μετὰ τὴν καταδίκην των, δὲν ἐπηρεάζει τὸ κύρος καὶ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Συνόδου.

Οὐδεμίαν ἰδιάζουσαν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ χρονικὴ καθυστέρησις ὠρισμένων ἐπισκόπων. Τοιαύτη ἦτο ἡ περίπτωσις τοῦ Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Ὡς πρὸς τὴν ἀπουσίαν ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἐπισκόπων, παραμεινάντων εἰς τὰς ἐπαρχίας των, παρατηρητέον τοῦτο. Οἱ παρόντες ἔθεωροῦντο, φύσει καὶ θέσει, ὡς ἐκπροσωποῦντες καὶ τοὺς ἀπόντας. Ἀντὶ πάσης ἄλλης μαρτυρίας περὶ τῆς τοιαύτης ἐκπροσωπήσεως τῶν ἀπόντων ὑπὸ τῶν παρόντων, δυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τούτων τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὅτε, μετὰ ἐν ἔτος, τὸ θέρος τοῦ 382, συνῆλθον ἐκ νέου ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ προσκλήσει τοῦ Θεοδοσίου, καὶ δι' ἄλλας μὲν «ἐκκλησιαστικὰς χρείας», ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συζητήσωσι πρόσκλησιν τοῦ Πάπα Δαμάσου περὶ συγκλήσεως μελζονος Συνόδου ἐν Ρώμῃ, οὗτοι ἀπήντησαν, ὅτι ἀδυνατοῦν νὰ μετάσχουν, διότι εἶχον περιορισμένην μόνον συγκατάθεσιν ἀπὸ τοὺς οὓς ἐξεπροσώπουν συνεπισκόπους των καὶ διότι δὲν εἶχον καὶ τὸν καιρὸν διὰ νὰ ἐνημερώσουν τούτους καὶ ἀνανεώσουν τὴν ἐντολήν. «... Καὶ περὶ ταύτης μόνης τῆς Συνόδου (τοῦ ἔτους 382) τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μεινάντων ἐπισκόπων συγκατάθεσιν ἐπαγόμενοι... Καὶ τῆς προθεσμίας διὰ στενότητα, μήτε ...

28. Ambrosii, *Epist. 13, Ad Theodosium*, 7, PL 16, 953. Ἴδε γενικώτερον περὶ τῶν μετασχόντων εἰς τὴν Σύνοδον ἐπισκόπων καὶ περὶ τῶν ὑπαρχόντων Καταλόγων τούτων, μετὰ τῆς σχετικῆς συζητήσεως ἐπὶ τούτων καὶ τῆς ἐν τῷ θέματι βιβλιογραφίας, ἐν Hefele - Leclercq, *Histoire des Conciles*, vol. II¹, Paris 1908, pp. 5-6, n. 4.

πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κοινωνικοὺς ἐπισκόπους ὑπομνησθῆναι καὶ τὰς παρ' αὐτῶν συγκαταθέσεις λαβεῖν...»²⁹.

18. Ἄλλωστε, οὐδέποτε ἀπητεῖτο, ἵνα ὁλόκληρος ὁ χορὸς τῶν ἐπισκόπων συνέλθῃ ἐπὶ τὸ αὐτό, ὥστε κατ' ἀριθμητικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἀκρίβειαν νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἐπετεύχθη ἡ οἰκουμενικότης μιᾶς Συνόδου. Τοῦτο ἴσχυσε δι' ὅλας τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, εἰς ἃς οὔτε ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον ὅλοι τῆς Δύσεως, μετέσχον. Καὶ ἓνας ἢ δύο ἐκπρόσωποι ἤρχοντο. Τοῦτο ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Συνόδου τῆς Ρώμης τοῦ 383, ὅτε οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἠρκέσθησαν νὰ στείλουν τρεῖς ἐκπροσώπους των (τὸν Πρισκιανὸν Σεβαστείας, τὸν Εὐσέβιον Ὀλβίας τῆς Ἰσαυρίας (;) καὶ τὸν Κυριακὸν Ἀδάνων), «...δι' ὧν καὶ τὴν ἡμετέραν — λέγουσι — προαίρεσιν εἰρηνικὴν οὔσαν, καὶ σκοπὸν ἐνώσεως ἔχουσιν, καὶ τὸν ζῆλον ἡμῶν τὸν ὑπὲρ τῆς ὑγιоῦς πίστεως φανερὸν ποιοῦμεν...»³⁰. Παρὰ ταῦτα ἡ Σύνοδος αὕτη τῆς Ρώμης δὲν ὑπῆρξεν Οἰκουμενική.

19. Ἐν τῇ τοιαύτῃ προοπτικῇ τῶν πραγμάτων, οὔτε ἡ ἀπουσία τῶν ἐκ Δύσεως ἔθιγε τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Βεβαίως δὲν ἐκλήθη ὁ Δάμασος. Μὴ κληθεὶς δὲ οὐδ' ἐξεπροσωπήθη. Εἴδομεν ὅμως διὰ τοίους λόγους προϋτιμήθη ὁ γεωγραφικὸς στενότερος οὗτος χαρακτήρ τῆς Συνόδου καὶ ἡκολούθηθη ἡ τοιαύτη διαδικασία συγκλήσεως³¹. Ἄλλωστε, εἰς τὴν Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὅτε ἐτέθη τὸ θέμα τῆς ἀναγνώρισεως τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς ὁμοῦ μετὰ τῆς Α', οἱ ἐκ Δύσεως ἐκπρόσωποι ἐν ταύτῃ ὑπερεθεμάτισαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Β' καὶ τοῦ δογματικοῦ τῆς ἔργου, χωρὶς καὶ νὰ ἀντιπαρατηρήσουν ὅ,τιδήποτε ἀναφορικῶς πρὸς τὴν τότε ἀπουσίαν τῆς Ἐκκλησίας των.

Πάντως, εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν ὑπῆρχε καὶ τὸ ἕτερον οἰκοδομητικὸν τῆς οἰκουμενικότητος στοιχεῖον, καθ' ὃ ἡ Ὁρθοδοξία ἐξεπροσωπεῖτο ὑπὸ τῶν κορυφαιότερων Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς τότε. Μεταξὺ τούτων, πλὴν τῶν τὰ πρῶτα φερόντων Μελετίου Ἀντιοχείας, Γρηγορίου Κωνσταντινουπόλεως,

29. «Ἐπιστολὴ τῶν ἐν ΚΠόλει συνελθόντων Ἐπισκόπων...», Δαμάσῳ, Ἀμβροσίῳ... κ.λπ.», Mansi, C. C., vol. III, col. 584.

30. Mansi, C. C., vol. III, col. 584.

31. Ὅτε πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν μὴ πρόσκλησιν, καὶ ἄρα καὶ μὴ παρουσίαν, τοῦ Πάπα Δαμάσου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καὶ τὴν σχετικὴν ἐλλιπῆ ἢ λεανθασμένην πληροφόρησιν τῶν πηγῶν ἐν προκειμένῳ, ὡς καὶ ὠρισμένως ἀτυχεῖς ἐρμηνείας τοῦ ὅλου θέματος, ἴδῃ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βαρονίου, τοῦ Τιλιεμόν κ. ἄλλ. μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων, ἐν Hefele - Leclercq, *Histoire des Conciles*, vol. II¹, Paris 1908, pp. 4-6. Πρβλ. καὶ Bois J., ἄρθρ. *Constantinople (Ier Concile de)*, ἐν DThC, vol. III¹, col. 1227-1231 καὶ εἰδικώτερον 1228.

Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, παρῆσαν καὶ οἱ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, Γελάσιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἑλλάδιος ὁ Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Πέτρος ὁ Σεβαστείας, Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, Ὀπτιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ, Πελάγιος ὁ Λαοδικείας κ. ἄλλ., ὡς τόσα ἐχέγγυα θεολογικά ὁρθόδοξα τῆς Συνόδου.

20. Εἰς τὴν οὕτω συγκληθεῖσαν καὶ ἐν μηνὶ Μαΐῳ συνελθοῦσαν Σύνοδον τὸ πρῶτον τεθὲν θέμα ἦτο τὸ τῆς προεδρείας.

Τοὺς ἐπισκόπους ὅσων καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἐνδιέφερε τὸ θέμα τοῦτο. Ἐκ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τοῦ κύρους τοῦ Προέδρου πολλὰ θὰ ἐξηρτῶντο ὡς πρὸς τὴν ἐγκυρότητα, προβολὴν καὶ ἀναγνώρισιν τῆς Συνόδου.

Φαίνεται, ὅτι ἔγιναν πολλαὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι προσυνοδικαὶ διαβουλεύσεις μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐνδημούντων ἐπισκόπων. Ὅπως δὴποτε, ἐγένετο σύσκεψις μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ἐπισκοπεύοντος ἐν τῇ Πρωτευούσῃ Γρηγορίου καὶ τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου, ἐλθόντος ἐνωρίτερον εἰς τὴν Πόλιν διὰ τὸ ἰδικόν του κανονικὸν πρόβλημα εἰς τὸν Θρόνον τῆς Ἀντιοχείας, ὅσων καὶ διὰ τὸ τῆς ἐκλογῆς ἐπισκόπου εἰς τὴν Πρωτεύουσαν (ἐν τῷ προσώπῳ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ). Ὅπως δὴποτε, ὡς εἶδομεν, εἶχον μεσολαβήσει αἱ προσυνοδικαὶ συσκέψεις μὲ τὸν Βερροῖας Δημόφιλον καὶ τοὺς ὀπαδούς του ἀφ' ἐνός, καὶ μὲ τὴν μερίδα τῶν Μακεδονικῶν ἀφ' ἐτέρου. Ἐγένοντο δὲ καὶ μερικαὶ συγκεντρώσεις τῶν ἐνδημούντων ἐπισκόπων εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνθα καὶ ἔλαβον χώραν τὰ γνωστὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἀναφερόμενα γεγονότα, ὡς τὸ τῆς πρώτης συναντήσεως τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας καὶ τὸ τῆς συζητήσεως περὶ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Ὑιοῦ μετὰ τοῦ γηραιοῦ ἐκείνου κληρικοῦ.

Ἀπὸ πάσας τὰς προσυνοδικὰς ἐκεῖνας συναντήσεις καὶ ἐργασίας προέκυψαν δύο πρῶτα βασικὰ καὶ θετικὰ ἀποτελέσματα: ἡ πρόκρισις καὶ προβολὴ εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου, καὶ ἐν συνεχείᾳ, τῇ ὑποδείξει τούτου, ἡ προώθησις Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν καθέδραν τῆς Πρωτευούσης.

Τὸ πρῶτον ἔφερε τὸ κατάλληλον πρόσωπον εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἔλυε ἐν τυπικὸν κανονικὸν πρόβλημα περὶ τὴν προεδρείαν. Τὸ θέμα τοῦτο τῆς προεδρείας δὲν ἦτο ἀπλοῦν. Ὁ ἀνατολικὸς χαρακτήρ καὶ ἡ ἀνάλογος σύνθεσις τῆς Συνόδου καὶ ἡ ἀπουσία τῶν ἐκ Ρώμης, ἤρε αὐτομάτως τὴν περίπτωσιν ἀναθέσεως τῆς προεδρείας εἰς αὐτούς. Ἡ ἀργοπορία ἀφ' ἐτέρου τοῦ Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου ἀπετέλει τυπικὴν δυσκολίαν. Δὲν ἔμενεν εἰμὴ μόνον ἡ περίπτωσις τοῦ Ἀντιοχείας, εὐθὺς μετὰ τὸν Ἀλεξανδρείας ἐρχομένου, κατὰ τὴν ἀρχῇθεν ἰσχύσασαν τάξιν τῶν Διπτύχων. Καὶ εἰς αὐτὸν κανονικῶς ἀνετέθη ἡ προεδρεία, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ κανονικὸς ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη, ἡ δὲ μορφή τοῦ Μελετίου, πολιοῦ γέροντος,

ἦτο συμπαθὴς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑαυτῆς ἐπεβάλλετο. Ἀνάλογόν τι εἶχε συμβῆ καὶ εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικὴν, τῆς ὁποίας ἡ προεδρεία ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον, τοῦ Κορδοῦης Ὁσίου, μέλους τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀκολουθίας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἐκ Δύσεως προερχομένων, ἦτοι τοῦ ἐκ Νοτίου Γαλλίας Ἐπισκόπου Μικασίου, ἐνὸς Καλαβροῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν δύο ἐκ Ρώμης πρεσβυτέρων Βίτωνος καὶ Βικεντίου, ἀντιπροσώπων τοῦ Πάπα Συλβέστρου, συμπαρεδρευσάντων ὑπὸ τὴν ιδιότητά των ὡς δυτικῶν³².

21. Αἱ ἐργασίαι τῆς Συνόδου ἤρξαντο προεδρεύοντος τοῦ Μελετίου καὶ προκαθημένου τοῦ αὐτοκράτορος. Οὗτος ἐξεφώνησεν ἐναρκτήριον λόγον, περιέχοντα ὑποδείξεις καὶ διαγράφοντα τὸν σκοπὸν, τὰς εὐθύνας καὶ τὸ ἔργον τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου. «Ὅτι ὁ λόγος ἦτο τοιοῦτου περιεχομένου ἐξάγεται καὶ ἐξ ὧν οἱ ἱστορικοὶ λέγουσιν σχετικῶς. Οὕτω, ὁ Θεοδώρητος περιγράφων τὰς τῆς συναντήσεως ἀλληλογνωριμίας εἰς τὰ (βασιλικὰ) ἀνάκτορα, λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπεδαψίλευσεν εἰς πάντας τὰς ὀφειλομένας περιποιήσεις καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξέφρασε τὰς ἐπὶ τῆς συνόδου ἐπιθυμίας καὶ ἀξιώσεις του: «...φιλοφρονησάμενος δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, βουλευσάσθαι περὶ τῶν προκειμένων ὡς πατέρας ἡξίωσεν»³³. Τοῦτο ἔκαμε καὶ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου.

Τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει σημασίαν. Ἀφ' ἐνὸς δίδει τὴν εἰκόνα καὶ προσδιορίζει τὸν ρόλον καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παράγοντος καὶ εἰς τὴν νῦν περίπτωσιν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἀνάλογος διαδικασία καὶ ἐνέργεια τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου εἶχε σημειωθῇ καὶ εἰς τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παγιώνει καὶ ἐν δίκαιον εὐθύνῃς καὶ ἀντιδόσεως συνυπευθυνότητος μεταξὺ τοῦ ἐπωμισμένου τὴν σύγκλησιν παράγοντος καὶ τῶν συγκαλουμένων εἰς Σύνοδον μερῶν. Θὰ ἀναγνωρισθῇ δέ, πάντως, ὅτι ὁ ρόλος τοῦ συγκαλοῦντος παράγοντος, εἴτε αὐτοκράτωρ ἦτο ποτε, εἴτε ἡ πρώτη τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι νῦν, πέραν τῆς τυπικῆς οἰονεῖ «πράξεως τῆς συγκλήσεως», φέρεται πλέον καὶ «δικαίῳ» («de jure») νὰ ἐπεκτείνηται εἰς εὐρύτερον κύκλον εὐθύνῃς.

Τοῦτου τοῦ γεγονότος προτύπῳσιν ἔχομεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς

32. Γενναδίου, Μητρ. Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων, *Ίστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1953, σελ. 58. Ἴδε πλατύτερον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς διατυπωθεῖσας διαφόρους ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν Προεδρείαν τῆς Συνόδου, εἰς ἣν παρίσταντο καὶ οἱ ἐκ Δύσεως ἐκπρόσωποι, τὰς δύο εἰδικὰς ἐν προκειμένῳ μελέτας, τοῦ Wolf P., *Die Πρόεδροι auf der Synode zur Nicaea: Zeitschrift für kirchliche Wissenschaft und kirchliches Leben*, 10 (1889) 137-151 καὶ Grümml V., *Le siège de Rome et le Concile de Nicée. Convocation et présidence: Echos d'Orient*, 28 (1925) 411-423.

33. Θεοδωρήτου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ίστορία*, Ε, 7, PG 82, 1208.

Β' Οικουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία καὶ ἐν τούτῳ ὑπῆρξε πρωτοποριακὴ καὶ ὄντως οἰκουμενικῆς προβολῆς καὶ ὑποδειγματικότητος.

22. Τὰ ἐν συνεχείᾳ γεγονότα ἐξειλήχθησαν γοργῶς. Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἐξελέγη ὁ Γρηγόριος, διὰ μεταθέσεως, ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Σασίμων, εἰς ἣν ἀνενεργήτως εἶχεν ἐκλεγῆ καὶ ἐξ ἧς εἶχε παραιτηθῆ. Ἐξελέγη Κωνσταντινουπόλεως τῇ ὑποδείξει τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου³⁴. Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἐνθρόνισίς του ἐγένοντο πανηγυρικῶς, «...τὸν βασιλέα μὲν θαυμάζοντα βίου καὶ τῶν λόγων Γρηγορίου, ἄξιον ψηφίσασθαι ταύτης τῆς ἐπισκοπῆς· συναινέσαι δὲ καὶ τοὺς πλείους τῆς συνόδου»³⁵.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν αἰφνιδίως ὁ Ἀντιοχείας Μελέτιος καὶ ἐτέθη ἄμεσον θέμα διαδοχῆς ἐν τῇ προεδρείᾳ τῆς Συνόδου. Πάραυτα ἐσχηματίσθη μία ἰσχυρὰ ὁμάς ἐπισκόπων, ἐκ τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων καὶ δοξαζόντων, ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου, τὴν ὁποίαν ἐστήριζον τόσον ἐπὶ τῆς θεολογικῆς φήμης καὶ ἱκανότητός του, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς ιδιότητός του ὡς ἐπισκόπου τῆς Πρωτευούσης. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον εἶχεν ἀρχίσει πλέον νὰ ἀποτελῇ βαρῦνον στοιχεῖον εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἤγαγεν αὐτοὺς ὀριστικῶς εἰς ὠρισμένας ἱστορικῆς σημασίας ἀποφάσεις. Οὕτω, ἀφ' ἑνός, ὅτε ἐξεκενώθη ἡ ἔδρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λόγῳ τῆς παραιτήσεως τοῦ Γρηγορίου, καμφοθέντος ὑπὸ τὰς πιέσεις τοῦ Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου, χειροτονήσαντος ἀντικανονικῶς ὡς ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸν φίλον του Μάξιμον τὸν Κυνικὸν καὶ θεωροῦντος ἀρχῇθεν ἄκυρον τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γρηγορίου, ὡς ἐκ μεταθέσεως γενομένην (ιε' Κανὼν Α' Οἰκουμενικῆς), ἐξέλεξαν ἀμέσως καὶ παμφηφεῖ, παρόντος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ συμψήφου ὄντος ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ τῆς Πόλεως, διάδοχον αὐτοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Νεκταρίου. Καὶ εἰς αὐτόν, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ἀνέθεσαν καὶ πάλιν τὴν προεδρείαν τῆς Συνόδου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐψήφισαν τὸν 3ον Κανόνα αὐτῆς περὶ τῶν «πρεσβείων τιμῆς» τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις καὶ ἦτο καρπὸς τῶν τοιούτων ἀκριβῶς τάσεων ἐντὸς τῆς Συνόδου³⁶.

34. Σ ω ζ ο μ ε ν ο ὦ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 7: «...Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἥδη πρῶν ἐκ ΚΠολιν διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν ἀφικόμενος...». Ἐσπεργεν ὁ Μελέτιος εἰς τὴν τοιαύτην διὰ μεταθέσεως πλήρωσιν τῆς ἐπισκοπικῆς ἔδρας τῆς Πρωτευούσης, καὶ παρὰ τὸν ὑπάρχοντα 15ον Κανόνα τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸν ἀπαγορεύοντα τὸ μεταθετόν, ἀποβλέπων εἰς τὸ πνεῦμα μᾶλλον παρὰ εἰς τὸ γράμμα τοῦ Κανόνος ἐκείνου. «...Τῶν τὸν κανόνα γεγραφόντων τὸν σκοπὸν ἐπιστάμενος, τὰς γὰρ τῆς φιλαρχίας ἀφορμὰς περικόπτοντες, ἐκώλυσαν τὴν μετᾴθεσιν...», PG 67, 1429 καὶ Θ ε ο δ ω ρ ή τ ο υ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε, 8, PG 82, 1209.

35. Σ ω ζ ο μ ε ν ο ὦ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 7, PG 67, 1432.

36. Σ ω ζ ο μ ε ν ο ὦ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 8, καὶ 9 PG 67, 1436 καὶ Θ ε ο δ ω ρ ή τ ο υ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε, 8, PG 82, 1209-1212.

Ἡ τοιαύτη περὶ τὴν προεδρείαν τῆς Συνόδου ἐξέλιξις ἠὔξησεν ἀναμφιβόλως τὸ κύρος καὶ τὴν προβολὴν ταύτης πολλῷ εὐρύτερον, εἰς ὀρίζοντα ἐκκλησιαστικῶς οἰκουμενικώτερον.

* * *

Γ'. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

23. Ἀλλ' αὐτονόητον, ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποφασισθέντα καὶ θεοπισθέντα ἦσαν καὶ τὰ μειζόνως συμβαλόντα εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐπιβολῆς αὐτῆς.

Δὲν εἶναι γνωσταὶ αἱ ἐπὶ μέρους συζητήσεις, ὅσαι καὶ οἶμαι ἔγιναν ἐν τῇ Συνόδῳ. Ἐλλείπουν, ὡς εἵπομεν, τὰ σχετικὰ Πρακτικά.

Ἀμεσοὶ ἀντεγκλήσεις καὶ δογματικαὶ ἀναμετρήσεις δὲν φαίνεται νὰ ἔγιναν. Οἱ κυριώτεροι αἵρετικοὶ ἦσαν οἱ Μακεδονιανοὶ πνευματομάχοι, καὶ αὐτοὶ εἶχον ἀποχωρήσει, διαχωρίσαντες τὰς θέσεις των ἔναντι τῆς Συνόδου.

Ἐκ τῶν παρόντων 150 ὀρθοδόξων Πατέρων, ἀκραίων δογματικῶν θέσεων αἵρετικῶν ἀποκλίσεων δὲν ὑπῆρχον. Ἀντιθέτως. Τὰ ὀνόματα τῶν μετασχόντων ἐπισκόπων ἦσαν ἐκ τῶν γνωστοτέρων καὶ τῶν πλέον ἀνεπιλήπτων, καὶ ἐὰν ἔτι, μέσα εἰς τὴν γενικωτέραν σύγχυσιν περὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰς ἰδέας, ἐπλανᾶτο ποιά τις ἀμφιβολία διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν ἐνίων ἐξ αὐτῶν.

Τὰ μεσολαβήσαντα γεγονότα περὶ τὰς δύο ἀλλεπαλλήλους περιπτώσεις προεδρείας τῆς Συνόδου καὶ τὰς ἀντιστοίχους ἐκλογὰς ἐπισκόπου διὰ τὴν Πρωτεύουσαν, ἡ παρουσία τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰς συνεδρίας, τὰ ἀνακύψαντα διοικητικὰ καὶ διαδικασιακὰ θέματα περὶ τὸν ἀντιοχειανὸν θρόνον καὶ διὰ τὰς περιπτώσεις τῶν ἐκλογῶν τοῦ μὲν Γρηγορίου ἐκ μεταθέσεως, τοῦ δὲ Νεκταρίου ἐκ λαϊκῶν καὶ δὴ καὶ ἐθνικῆς προελεύσεως, πάντα ταῦτα ἐπηρέασαν τὸν κύκλον τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου καὶ ἔδωκαν ἀνάλογον προσανατολισμὸν εἰς ταύτας.

Διὰ τὴν Σύνοδον, τὸ καθαρῶς θεολογικὸν ἔργον της ἐτίθετο ὑπὸ τὴν ἐξῆς ὀρθολογικὴν του πλευράν. Ὡφειλε, δηλονότι,

α) Νὰ βεβαιωθῇ ἡ ὀρθόδοξος πίστις διὰ τῆς συντάξεως εὐσυνόπτου, ὡς συνηθίζετο, «Τόμου» ἐπὶ τοῦ Ὁμοουσίου, μὲ βάσιν τὴν ὠριμάσασαν πλέον πίστιν τῆς Νικαίας. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἐν ἐκ τῶν προτέρων ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον καὶ ἐν ἐχέγγυον τῆς ὀρθοδοξίας τῆς Συνόδου καὶ θὰ διηυκόλυνε τὴν εὐρύτεραν ἐπιβολὴν της.

β) Νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς ἡ πρότερον ἐν Νικαίᾳ διατρανωθεῖσα «ὁμολογία πίστεως» διὰ τῆς αὐτουσίου υἱοθετήσεως καὶ ἐπαναλήψεως τοῦ Συμβόλου τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ νὰ ὁλοκληρωθῇ τοῦτο διὰ τῆς καταλλήλου προσθήκης εὐσυνόπτων τινῶν ἄρθρων. Τοῦτο

ώφειλε νὰ γίνῃ κυρίως εἰς τὸ περιληπτικὸν περὶ Ἀγίου Πνεύματος τελευταῖον ἄρθρον τῆς Νικαίας, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπισυναφθοῦν καὶ νεώτερα συμπληρωματικὰ ἄρθρα.

γ) Νὰ ἀναθεματισθοῦν αἱ παλαιότεραι τριαδολογικαὶ αἱρέσεις καὶ οἱ κυριώτεροι φορεῖς των. Τοῦτο εἶχε σημασίαν, διότι διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἀναθεματισμῶν τῶν προγενεστέρων αἱρετικῶν διησφαλίζετο ἡ συνέχεια καὶ συνέπεια τῆς Συνόδου ὡς πρὸς τὴν πιστότητά της πρὸς τὴν Νίκαιαν καὶ ἐπεβεβαιούτο ἡ θεμελιώδης ἀντίληψις τῆς ὀρθοδόξου παρατάξεως καὶ παραδόσεως, ὅτι οἱ κατὰ καιροὺς αἱρετικοί, ἀσφαλῶς δὲ καὶ οἱ πνευματομάχοι τῆς παρούσης Συνόδου, ἐνετάσσοντο εἰς τὴν γενικωτέραν κατηγορίαν τῶν κατὰ τῆς Ἀγίας Τριάδος «Θεομαχούντων», τῶν ἐξ Ἰσου ἀρνούμενων τὸ Ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ ὅσον καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα.

δ) Νὰ προσδιορισθοῦν, κατηγορηματικῶς καὶ εἰς γλῶσσαν αὐστηρῶς κανονικὴν, ὠρισμέναι ἀμφιρρέπουσαι καὶ ἀμφιλεγόμεναι καταστάσεις ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἦτο ἡ περίπτωσις τῶν περὶ τὰς αἱρέσεις καὶ τὰ σχίσματα ποικίλων ὅρων καὶ κυρίως τοῦ ὅρου «αἱρετικός», ὁ ὁποῖος, εὐκόλως προσδιδόμενος, εἰς οἰονδήποτε, ἐδημιούργει ἐπαναληπτικὰς κρίσεις αὐτὸ τοῦτο ἀνεπιθυμήτους. Τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ ὑπὸ τύπον «δογματικῶν Κανόνων» ἐν τῇ Συνόδῳ, ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ὡς ἔοικε Κανόνος τῆς Συνόδου γνωριζομένου Κανόνος, εὐρυτέρου δογματικο-συμβολικοῦ περιεχομένου.

ε) Νὰ θεσπισθοῦν, τελικῶς, καὶ ὠρισμένοι κανόνες ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ οἰκονομίας οἱ ὁποῖοι, ὡς ἀπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου θεσπιζόμενοι, — ὡς συνέβη καὶ μετὰ τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴν — θὰ ἀντιμετώπιζον ἐγκύρως καὶ τελεσιδίκως ἐκρύθμους καταστάσεις ἐκασταχοῦ ἢ θὰ ἐθέσπιζον καὶ θὰ ἐχορήγουν νέον «καθεστῶς» («status») εἰς δεδημιουργημένας καὶ παγιωθείσας καταστάσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς ἦτο ἡ περίπτωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ ἐπισκόπου της.

Οἱ σκοποὶ οὗτοι τῆς Συνόδου, ἂν καὶ ὅχι τόσο ἀναλελυμένως, ἀναφέρονται εἰς ὅσα οἱ ἱστορικοὶ ἀναγράφουσι περὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς. Διαφαίνονται δὲ κυρίως εἰς τὴν γνωστὴν ἐπιστολὴν τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου πρὸς τοὺς ἐν Δύσει ἐπισκόπους, ἐν ἔτει 382, ἐνθα καὶ ἀναλυτικῶς ἀναφέρονται εἰς τοὺς τομεῖς τούτους τῶν δραστηριοτήτων των, τοὺς τε θεολογικοὺς καὶ τοὺς πρακτικωτέρους»³⁷. «...Καὶ τοὺς κανόνας περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γράψαντες εὐκοσμίας... καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐν Νικαίᾳ βεβαίαν μένειν διαγορεύσαντες»³⁸.

37. «Ἐπιστολὴ τῶν ἐν ΚΠόλει συνελθόντων Ἐπισκόπων... Δαμάσῳ... Ἀμβροσίῳ... κλπ», Mansi, C.C., vol. III, col. 581-588.

38. Θεοδωρίτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ε, 8, PG 82, 1212.

24. Δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν ἀναλελυμένως περὶ ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν στόχων τούτων τῆς Συνόδου. Ἔχουν ἄλλωστε εὐρέως συζητηθῇ, ὑπὸ παλαιότερων καὶ συγχρόνων ἱστορικῶν καὶ θεολόγων, καὶ εἶναι γνωστὰ τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ ἔχουν καταλήξει αἱ σχετικαὶ ἔρευναι, καὶ κυρίως ἐπὶ τοῦ ἂν ἡ Σύνοδος ὄντως παρήγαγεν εἰδικὰ ἐπὶ ὅλων τούτων κείμενα, καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ ποῖος ὁ βαθμὸς τῆς ἱστορικότητος καὶ γνησιότητος των³⁹.

Ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

Ὁ δογματικὸς «Τόμος», περὶ οὗ ὁμιλοῦν οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου εἰς τὴν Ἐπιστολὴν των πρὸς τοὺς ἐν Δύσει ἐπισκόπους, τοῦ ἔτους 382 («...ἐπὶ πλεῖον ψυχαγωγηθῆναι δυνήσεσθε, τῷ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ τόμῳ παρὰ τῆς ἐκεῖ συνελθούσης συνόδου γεγεννημένῳ καταξιώσαντες ἐντυχεῖν, καὶ τῷ πέρυσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκτεθέντι (τόμῳ) συνόδου, ἐν οἷς πλατύτερον τὴν πίστιν ὡμολογήσαμεν, καὶ τῶν ἐναγχος καινοτομηθεισῶν αἱρέσεων ἀναθεματισμὸν ἔγγραφον πεποιήκαμεν...»)⁴⁰, ἀπωλέσθη δυστυχῶς. Ἀσφαλῶς ἀπετελεῖτο ἐκ σαφοῦς ἐκθέσεως πίστεως καὶ ἐκ σειρᾶς ἀναθεματισμῶν, ἴσως ὡς ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀραβικὸν κείμενον τῶν Κανόνων τοῦ Μιχαὴλ τοῦ ἐκ Δαμιέττης, ὑπὸ τὴν μορφήν 23 ἀναθεματισμῶν⁴¹, καὶ μετὰ τινος ἀναλογίας ἢ καὶ ταυτότητος πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Δαμάσου πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης (μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀντιοχείας) Παυλῖνον⁴².

Πάντως, τοιοῦτος Τόμος φαίνεται, ὅτι ὁπωσδήποτε συνετάγη ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Οὗτος ἔσχε τὴν αὐτὴν θεολογικὴν βαρύτητα καὶ ἀναγνώρισιν, οἷαν ἔσχε καὶ ὁ Ἀντιοχειανὸς Τόμος τοῦ ἔτους 379. Δὲν εἶναι τυχαῖον, ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου συγκρίνουν καὶ συμπαραθέτουν τοὺς δύο Τόμους.

Ἐπομένως, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον τῆς διατυπώσεως τῆς ὁρθῆς πίστεως, ἡ Β' Οἰκουμενικὴ οὐδόλως ὑστέρησεν εἰς ἀπόδοσιν καὶ κύρος ἀπὸ τῆς προηγουμένης Α' τοιαύτης.

25. Ὡς πρὸς τὸ «Σύμβολον» τῆς Συνόδου, ὅτι τοῦτο ἀπετέλεσε ἀγλαὸν καὶ ἀνεπανάληπτον καρπὸν αὐτῆς, περὶ τούτου οὐδεμία εἰσχωρεῖ ἀμ-

39. Ἴδε σχετικῶς Hefele - Leclercq, *Histoire des Conciles*, vol. II¹, Paris 1908, pp. 10 καὶ Eliche A. et Martin V., *Histoire de l'Eglise*, vol. III, Paris 1950, p. 287.

40. «Ἐπιστολὴ τῶν ἐν ΚΠόλει συνελθόντων Ἐπισκόπων... Δαμάσῳ, Ἀμβροσίῳ... κ.λπ.», Mansi, C. C., vol. III, col. 585.

41. Grümél V., *Les Regestes des Actes du Patriarcat de C/ple*, vol. I, fasc. 1, *Les Regestes de 381 à 715*, Paris 1932, pp. 2-3.

42. Λατινικὸν κείμενον τῆς Ἐπιστολῆς ἐν Mansi, C.C., vol. III, col. 481-484. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ταύτης παρὰ Θεοδωρήτῳ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ε, 11, PG 82, 1221-1225.

φιβολία. "Ολοι αὖ πηγαὶ λέγουν, ὅτι ἐβεβαιώθη ἡ πίστις τῆς Νικαίας καὶ συνεπληρώθη τὸ Σύμβολόν της, εἰς ὅσα σημεῖα τοῦτο ἦτο ἀπαραίτητον.

Ὑπάρχουν βεβαίως εὐρέα περιθώρια διὰ μίαν καθαρῶς ἀκαδημαϊκὴν συζήτησιν, περὶ τοῦ ἐὰν τὸ Σύμβολον τοῦτο, ἐν τῷ συνόλῳ του ἢ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους αὐτοῦ, ἦτο αὐτοσχέδιον δημιούργημα τῆς Συνόδου, ἐὰν προῆλθεν ὡς Σύμβολον ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας, ἐὰν συναντᾶται μεμονωμένως παρὰ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Συγγραφεῖ⁴³. Ἐπὶ τῶν σημείων τούτων θὰ ἐπανεέλθωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω.

Πέραν ὅμως ὧν τούτων, ὑπάρχει τὸ ἀναντίρρητον γεγονός, ὅτι οἱ μὲν Πατέρες τῆς Συνόδου ὠμολόγουν, ὅτι «πλατύτερον τὴν πίστιν ὠμολόγησαν», ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ρητῶς ἀναφέρει, καὶ δὴ καὶ εἰς α' πρόσωπον, ὅτι «...ἐκείνης ἐσμὲν τῆς πίστεως (: τῆς ἐν Νικαίᾳ), σὺν Θεῷ καὶ ἐσόμεθα, προσδιαρθροῦντες («προσδιορθοῦντες» κατὰ ἐτέραν γραφὴν) τὸ ἐλλιπῶς εἰρημένον ἐκείνοις περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τὸ μηδὲν κεινῆσθαι τὴν καὶ ταῦτο τὸ ζήτημα»⁴⁴. Τοῦτο δὲ ἐγένετο «οὐχ ὡς τι λείπον τοῖς προλαβοῦσιν ἐπεισάγοντες, ἀλλὰ τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτῶν ἔννοιαν κατὰ τῶν τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἀθετεῖν πειρομένων γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανώσαντες...», ὡς διεκηρύχθη ἐν τῇ Δ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ⁴⁵.

Αἱ δύο αὗται βασικαὶ καὶ ἄμεσοι μαρτυρίαι ἀρκοῦσιν, ἵνα ἀποδείξωσιν,

43. Πάσας τὰς ἐν προκειμένῳ συζητήσεις τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν, ὡς καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ἴδε ἐν Παπαδοπούλου Χρυσ., Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, *Τὸ Σύμβολον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, : Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου, τόμ. 1 (1924) σελ. 1-73. Ἴδε ἐπίσης Schwartz E., *Das Nicænum und das Constantinopolitanum auf der Synode von Chalkedon*: Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft, 25 (1926) 38-88. Lebon J., *Nicée - Constantinople. Les premiers symboles de foi*: Revue d'Histoire Ecclésiastique, 32 (1936) 507-567. Idem, *Les anciens symboles dans la définition de Chalcedoine*: Revue d'Histoire Ecclésiastique, 32 (1936) 809-876. Bardy G., *ἔρθρ. Constantinople (Concile 1er de)* ἐν Dict. de Droit Canonique, IV, Paris 1949, col. 424-425. Γενναδίου, Μητρ. Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων, *Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1953, σελ. 88 κ. ἐξ. Καρμίρη Ἰωάν., *ΔΣΜν.*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 70 κ. ἐξ..

44. Γρηγόριου Ναζιανζηνοῦ, *Ἐπιστολὴ 102*, κατὰ Ἀπολλινάριον πρὸς Κληδόνιον, PG 37, 193. Πρβλ. καὶ Gallay P., *Grégoire de Nazianze, Lettres Théologiques*, ἐκδ. Sources Chrétiennes, no 208, p. 70.

45. Ὁρος τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν Mansi, C. C., vol. VII, col. 113: «Καὶ διὰ μὲν τοὺς τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ μαχομένους, τοῖς χρόνοις ὕστερον, παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς βασιλευούσης πόλεως συνελθόντων ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων περὶ τῆς τοῦ πνεύματος οὐσίας παραδοθεῖσαν διδασκαλίαν κυροῦ ἦν ἐκεῖνοι τοῖς πᾶσιν ἐγνώρισαν, οὐχ ὡς τι λείπον τοῖς προλαβοῦσιν ἐπεισάγοντες, ἀλλὰ τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτῶν ἔννοιαν κατὰ τῶν τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἀθετεῖν πειρωμένων γραφικαῖς μαρτυρίαις τρανώσαντες...».

ὅτι ἡ Σύνοδος ἡσυχολήθη, ὅπωςδὴποτε, μὲ τὸ ἐνώπιόν της ὑπάρχον Σύμβολον τῆς Νικαίας καὶ ὅτι ἐπὶ τούτου ἐπέφερε «προσδιάρθρωσιν», ἢ «προσδιόρθωσιν», ἢ «ἐπεισαγωγήν», διὰ γε τὴν ὑπάρχουσαν τότε ἀνάγκην.

Ποία ἡ γνώμη τῶν τότε καὶ τῶν μετέπειτα Πατέρων ἔναντι τοῦ Συμβόλου τούτου, καὶ ποία ἡ ἔναντι τούτου θέσις τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας, περὶ τούτων θὰ λεχθοῦν τὰ δέοντα κατωτέρω. Πάντως καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Συμβόλου διεργασίας της ἡ Σύνοδος, καὶ κυρίως διὰ ταύτης, ἐπετέλεσεν ὄντως ἔργον οἰκουμενικόν, καὶ τοῦτο δέον ἰδιαίτερος νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα.

26. Διὰ τοὺς δογματικούς ἀναθεματισμούς καὶ τοὺς δογματικο-συμβολικοῦ περιεχομένου Κανόνας τῆς Συνόδου προκειμένου, οὗτοι ὑπῆρξαν κείμενα εὐσύνοπτα, οὐχὶ ἀπολύτως ἀκριβολόγα, ἢ τοῦλάχιστον ὀλιγώτερον ἀκριβολόγα ἢ τὸ Σύμβολον, ἐὰν πρέπη νὰ κρίνῃ τις ἀπὸ τὸν 1ον, ἐπὶ παραδείγματι, Κανόνα. Οὗτος, ἀφ' ἐνός, θεσπίζει τὸ «μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν πίστιν τῶν Πατέρων τῶν τριακοσίων δέκα ὁκτώ, τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνεληθόντων· ἀλλὰ μένειν ἐκείνην κυρίαν», ἀφ' ἑτέρου δὲ «ἀναθεματίζει πᾶσαν αἵρεσιν», κατὰ τρόπον περιληπτικόν, ὑπὸ τὰ γενικώτατα ὀνόματα τῶν «Εὐνομιανῶν, εἴτουν Ἀνομοίων, καὶ τῶν Ἀρειανῶν, εἴτουν Εὐδοξιανῶν, καὶ τῶν Ἡμιαρειανῶν, εἴτουν Πνευματομάχων, καὶ τῶν Φωτειανῶν καὶ τῶν Ἀπολλιναριστῶν»⁴⁶.

Πάντως, τὰ τῆς κατηγορίας ταύτης κείμενα ἀποδεικνύουν, ὡς εἴπομεν, τὴν πιστότητα τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου εἰς τὸ πνεῦμα, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ τοῦτο εἶναι σημαντικόν.

27. Τὸ πνεῦμα τοῦτο διαφαίνεται ἄλλωστε καὶ εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας Κανόνας τῆς Συνόδου. Ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀδιαμφισβητήτου γνησιότητος 2ος Κανὼν, ὁ ὁμιλῶν περὶ τῶν διοικητικῶν διατάξεων εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπαγορεύων τὰς ὑπερβασίας, ἀναφέρει ρητῶς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ σεβασμοῦ

46. Ράλλη καὶ Πολίη, *Σύνταγμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. 2, Ἀθῆναι 1852, σελ. 165. Κρμὶρ Ἰωάν., *ΔΣΜν*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 132 καὶ 135-136. Ἴδε περίληψιν τῆς περὶ τὴν γνησιότητα τούτου συζητήσεως ἐν H e f e l e - L e c l e r c q, *Histoire des Conciles*, vol. II, Paris 1908, pp. 18/20 καὶ 29-40. Ὡς πρὸς τὰς καταδικαζομένας αἱρέσεις, αὗται ἦσαν αἱ καὶ πρότερον, εἰς δύο τοῦλάχιστον Συνόδους, καταδικασθεῖσαι (Ρώμης, τοῦ ἔτους 370, καὶ Ἀντιοχείας, τοῦ ἔτους 379). Ἴδε B a r d y G., *Le Concile d' Antioche*, 379: *Revue Benedictine*, 1933, 196-213. Ἀπὸ ταύτης τῆς πλευρᾶς, ἡ ἐπαναληπτικὴ καταδικαστικὴ πράξις τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς ΚΠόλεως προσλαμβάνει καὶ χαρακτῆρα κυρωτικῶν τῶν προγενεστέρων Συνόδων. Τοῦτο ἐπίσης εἶναι σημαντικόν.

καὶ τῆς φυλάξεως «τῶν ἐν τοῖς κανόσι τῆς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων...»⁴⁷. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς Νικαίας δὲν εἶναι τυχαία καὶ συμπτωματική. Ὡς θὰ ἴδωμεν, αὕτη προδίδει τὴν βαθυτάτην συνείδησιν, ἣν εἶχον οἱ Πατέρες περὶ τοῦ συνεχιστικοῦ των ἔργου ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ οἰκουμενικοῦ πλαισίου τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δὲ λακωνικὸν καὶ κατηγορηματικὸν φραστικὸν ὕφος τοῦ 3ου Κανόνος περὶ τῶν «πρεσβείων τιμῆς» τοῦ Κωνσταντινουπόλεως—κλασσικὸν δείγμα κανονικοῦ ὕφους— ἐντάσσεται εἰς τὸ αὐτὸ ἐνσυνείδητον πνεῦμα τῶν Πατέρων καὶ τῆς Συνόδου νὰ δομηθῇ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ εὐρύθμου καὶ εἰρηνικῆς οἰκουμενικῆς βάσεως.

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ ἔργου τῆς Συνόδου. Ἐν πάσῃ ἀπλότῃ συνοψίζοντες τὸ ἔργον των οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου ἔγραφον, ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν των, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα: «...συνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ γράμμα τῆς σῆς εὐσεβείας, πρῶτον μὲν ἀνενεωσάμεθα τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν· ἔπειτα δὲ καὶ συντόμους ὅρους ἐξεφωνήσαμεν, τὴν τε τῶν Πατέρων πίστιν τὴν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες, καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ἐκφυεῖσας αἱρέσεις ἀναθεματίσαντες. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν ρητοὺς κανόνας ὥρισamen, ἅπερ ἅπαντα ᾗδε ἡμῶν τῷ γράμματι ὑπετάξαμεν»⁴⁸.

Ὅντως θαυμασίως ἄγιον καὶ οἰκουμενικὸν ὁρθόδοξον ἔργον, τὸ ὑπὸ τῶν Ἀγίων Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς ταύτης ἐπιτελεσθέν.

* * *

Δ'. Η ΚΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΝ Τῇ ΣΥΝΟΔῳ ΑΠΟΦΑΣΙΣΘΕΝΤΩΝ.

28. Τὸ ἔργον τῆς Συνόδου ἔληξε διὰ τῆς τελευταίας συνεδρίας τῆς 9ης Ἰουλίου τοῦ ἔτους 381. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἱ Πατέρες συνέταξαν καὶ ὑπέγραψαν τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γράμμα των, δι' οὗ ὑπέβαλλον εἰς αὐτὸν τὰ πεπραγμένα των καὶ τὰ ἃ εἶχον συντάξει κείμενα πρὸς γνώσιν καὶ ἐπικύρωσιν. «...Δεόμεθα τοῖνυν τῆς σῆς ἡμερότητος, γράμματι τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπικυρωθῆναι τῆς συνόδου τὴν ψῆφον· ἵν' ὥσπερ τοῖς τῆς κλήσεως γράμμασι τὴν ἐκκλησίαν τετίμηκας, οὕτω καὶ τῶν δοξάντων ἐπισφραγίσῃς τὸ τέλος»⁴⁹.

Τὴν 30ὴν Ἰουλίου ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἐκύρωσε τὰς ἀποφάσεις καὶ ἀπέλυσε τὸ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν Ἐδικτόν του. «Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεψήφισατο· καὶ νόμον ἔθετο...»⁵⁰.

47. Πάλλη καὶ Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. 2, Ἀθῆναι 1852, σελ. 169.

48. Mansi, C. C., vol. III, col. 557.

49. Mansi, C. C., vol. III, col. 557.

50. *Codex Theodosianus*, Lib. XVI, tit I, 1,3. Σωζομενοῦ, *Ἐκκλησιαστική*

Εἶναι σημαντικωτάτη ἡ ὅλη αὕτη διαδικασία ἐπικυρώσεως διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ὅλης λειτουργίας ἡ ὁποία ἔσχυσε διὰ τὴν ἐπιβολὴν καὶ ἀποδοχὴν τῆς ἐγκυρότητος καὶ οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου.

29. Ἀσφαλῶς, τὸ αἶτημα τῶν ἐπισκόπων περὶ ἐπικυρώσεως δύναται νὰ σχολιασθῇ πολλαχῶς. Δὲν εἶχε, πάντως, τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπὸ μέρους των ἀναγνωρίσεως, οἰονεῖ, τῆς ἐλλείψεως ἐγκυρότητος τῶν ἀποφάσεών των, τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ληφθεισῶν. Ἀντιθέτως. Τὸ αἶτημα τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἐσήμαινε μᾶλλον καθ' ἑαυτὸ τοῦτο κυρίως, ὅτι οἱ Πατέρες εἶχον πλήρη συνείδησιν τῆς ἐκκλησιολογικῆς καὶ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι αὐτάρκους διὰ τὴν παραδεδομένην ἀλήθειαν ἐνεργείας των ἐν τῇ Συνόδῳ, διό, καὶ ἐν τῇ πεποιθήσει ταύτῃ, ὅτι θὰ εὕρισκον καὶ τὸν συγκαλέσαντα αὐτοὺς παράγοντα σύμφωνον, ἀπηυθύνθησαν πρὸς αὐτὸν διὰ τὰ περαιτέρω τῆς προβλεπομένης διαδικασίας.

Τοῦτου θεθέντος, ἦτο ἀπλοῦν πλέον δι' αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ τὴν ἐτέραν πρακτικὴν πραγματικότητα καὶ ἀνάγκην, καθ' ἣν τὸ τελείως πνευματικὸν καὶ πνευματοκίνητον αὐτῶν ἐν τῇ Συνόδῳ ἔργον εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνεργείας καὶ τοῦ ἐτέρου παράγοντος, διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο κτῆμα τοῦ πιστεύοντος λαοῦ. Τοῦτο θὰ ἐγένετο διὰ τῆς αἰτηθείσης κυρώσεως, ὡς ἀπῆτει ἡ παράδοσις τῆς ἐκκλησίας.

Οὕτε, ἐξ ἐτέρου, ἡ πρᾶξις τῆς κυρώσεως ἐτίθετο, *ipso facto*, ὑπεράνω τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀποφασισθέντων. Βεβαίως, ἡ κύρωσις ἦτο ἡ τελικὴ, ἡ τελεσιδίκος ἐφαρμογὴ τῶν ἀποφασισθέντων, ἀλλὰ προϋπόθεσις καθαρῶς πνευματολογικὴ καὶ ὑπέδαφος ἐκκλησιολογικὸν ἀναφαίρετον τῆς τελευταίας ταύτης πράξεως ἦσαν πάντοτε τὰ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ὑπὸ τῶν Πατέρων ἀποφασισθέντα καὶ θεσπισθέντα, ὡς ἔκφρασις τῆς κοινῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν.

Ἐὰν τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα, ἦτοι τὸ αἶτημα τῶν ἐπισκόπων διὰ κύρωσιν, καὶ ἡ κυρωτικὴ πρᾶξις καθ' ἑαυτὴν, θεωρηθῶσι κεχωρισμένως ἀλλήλων, βεβαίως δύνανται νὰ παρερμηνευθῶσιν. Ἀλλ' ἐντὸς τοῦ γενικωτέρου πνεύματος τῶν σχέσεων ἀλληλουχίας μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, καὶ κυρίως ἐν τῇ προοπτικῇ, ὅτι εἰς τὴν ὅλην εὐρυτάτην διαδικασίαν, τὴν ἀπαιτουμένην διὰ μίαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἀπὸ τῆς συγκλήσεώς της μέχρι καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐργασιῶν καὶ ἀποφάσεών της, αἱ διάφοροι ἐπὶ μέρους λειτουργίαι τῶν ἐμπλεκομένων παραγόντων εἶναι μέρη τῆς εὐρυτέρας λει-

Ἱστορία, Ζ, 9, PG 67, 1437. Πρβλ. καὶ Gasquet A., *L' autorité impériale en matière religieuse à Byzance*, Paris 1879, pp. 138, 156. Jung N., ἄρθρ. *Conciles Oecuméniques*, ἐν Dict. de Droit Canonique, vol. III, col. 1281, 1283. Dvornik F., *Emperors, Popes and General Councils*, : Dumbarton Oaks Papers 6, 1951, pp. 1-22. Walter Christ., *L' Iconographie des Conciles dans la tradition byzantine*, Paris 1970, pp. 132-135.

τουργίας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἥτις ἐνεργοποιεῖται ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ γενικωτέρου θεσμικοῦ παράγοντος.

Τὸ ἐπίκεντρον τῆς ὅλης πνευματολογικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς σημασίας τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔγκειται εἰς τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι συνερχομένων καὶ ἀποφαινομένων ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι καὶ κυροῦν τὰ ὑπ' αὐτῶν ὀριζόμενα διὰ τοῦ «ἔδοξε τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» τῆς ἀποστολικῆς ἐμπειρίας, καὶ διὰ τῆς ἀτομικῆς των συναινέσεως καὶ προσυπογραφῆς. Ταῦτα, ὁμοῦ μὲ τὴν τελικὴν ἐπικύρωσιν, ἀποτελοῦν τὰ κύρια «στοιχεῖα-ἐχέγγυα» κύρους, πιστότητος καὶ οἰκουμενικότητος ἐκάστης Συνόδου.

Πάντα ταῦτα ἴσχυσαν ἀρχῇθεν. Ἀλλὰ καὶ μετεβλήθησαν εἰς ὅτι καὶ ὅταν ἐχρειάσθη. Καὶ διωχετεύθησαν εἰς ἄλλα παράλληλα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας σχήματα, ὅτε καί, *mutatis mutandis*, τὰ περὶ τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον παράγοντα δεδομένα παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς ἄλλας μορφὰς ἀσκήσεως εὐθύνης ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ὅλη ὁμῶς πνευματολογικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ διαδικασίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τοῦ ἐν Συνόδοις, καὶ δὴ ἐν Οἰκουμενικαῖς, καὶ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ ἀποφαίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας διέμενεν ἀμετακίνητος καὶ ἀπαρασάλευτος.

30. Ὡς πρὸς τὴν πρᾶξιν καθ' ἑαυτὴν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ ἀποφασισθέντων, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι διὰ ταύτης ἐτονίσθησαν σημεῖα πολὺ σημαντικά.

Κατ' ἀρχήν, τὸ κυρωτικὸν κείμενον δὲν ἀπομακρύνεται, κατὰ τε τὴν φράσιν καὶ τὰς ἐννοίας, ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων διατυπωθέν αἴτημα. Ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ περίπου σημεῖα, καὶ κυρίως τὴν βεβαίωσιν, ὅτι ἡ πίστις τῆς Νικαίας μένει δεσπόζουσα καὶ «κυρία».

Ἡ ταύτισις αὕτη τοῦ ἐξωτερικοῦ παράγοντος πρὸς τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ ἀποφασιζόμενα εἶναι ἐν ἐπὶ πλέον στοιχεῖον, ἐνδεικτικὸν τῆς ἐσωτάτης μεταξὺ των σχέσεως καὶ ἀλληλουχίας. Ἀποδεικνύει, ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι τὸ κύριον καὶ ἰσχύον μέρος εἰς τὴν ὅλην διαδικασίαν εἶναι τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀποφασιζόμενα, ἡ συμφωνία πρὸς τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς διαδικασίας, τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὴν σύγκλησιν καὶ πραγμάτωσιν μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Καὶ βεβαίως ἡ πλήρης καὶ ὀλοκληρωμένη οἰκουμενικὴ διάστασις τῆς Συνόδου ὑπάρχει καὶ ἀναγνωρίζεται ἀφ' ἧς στιγμῆς ὑπάρχει ἡ πλήρης ταύτισις πάντων τῶν παραγόντων καὶ στοιχείων τούτων.

Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ ἡ ζητούμενη ταύτισις; Τότε δημιουργοῦνται — τὸ ὀλιγώτερον — καταστάσεις ἀμφιλεγόμεναι ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἐκκλησίας. Τοιαύτας ἐγνώρισεν οὐκ ὀλίγας ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή. Τοιαῦται ὑπῆρξαν, π.χ., αἱ περιπτώσεις τῆς «Ἐγκυκλίου» τοῦ Βασιλίσκου ὑπὲρ τῶν Μονοφυσιτῶν,

τῷ 476, τοῦ «Ἐνωτικοῦ» τοῦ Ζήνωνος, τῷ 482, τοῦ Διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν «Τριῶν Κεφαλαίων», τῷ 544, κ. ἄλλ.

31. «Ἐν ἑτερον στοιχεῖον εἰς τὸ κείμενον τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου, στοιχεῖον πολὺ σημαντικὸν διὰ τὴν οἰκουμενικὴν διάστασιν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἦτο ὅτι ὡς κριτήριον ὀρθότητος καὶ καθολικότητος τῶν δογματικῶς θεσπισθέντων ὑπ' αὐτῆς ὠρίζετο ἐφ' ἐξῆς ἢ πίστις καὶ ἡ διδασκαλία ὠρισμένων κατὰ περιοχὰς καὶ ἐκκλησίας σημαινόντων ἐπισκόπων. Οὗτοι ἦσαν οἱ ἀποδεδειγμένως ὀρθόδοξοι καὶ κεκτημένοι τὴν καλὴν μαρτυρίαν τῆς κοινῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ αὐτοκράτορος, τοὺς ὁποίους καὶ ἐπωνύμως ἀναφέρει ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐπικυρώσις⁵¹. Ἐπαυσε δηλ. ἀναφερομένη ἡ οὕτως ἢ ἄλλως προνομιοῦχος θεωρουμένη θέσις τῶν ἐπισκόπων Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, ὡς συνέβαινε πρότερον εἰς ἄλλας ἀναλόγους περιπτώσεις. Ἀντιθέτως. Ἡ προβολὴ καὶ ἐπώνυμος ἀναφορὰ τῶν ἐπισκόπων τούτων, καὶ μάλιστα εἰς γεωγραφικὴν ἀκτῖνα, καλύπτουσιν ὁλόκληρον τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολήν, ἀποτελεῖ νέον ἐκκλησιολογικὸν στοιχεῖον. Ἐμπλέκει τὴν εἰς πρόσωπα κανονικὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, ἥτις εἶχε κλονισθῇ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα μὲ τὰς παρεμβληθείσας ὑπόπτους ἢ κανονικῶς ἀμφισβητουμένας χειροτονίας ἐπισκόπων ἐξ ὧν τῶν παρατάξεων. Ἐμπλέκει ὅμως καὶ τὴν εἰς διδασκαλίαν καὶ γνησίαν παράδοσιν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, ἡ ὁποία μὲ τὴν εἰς πρόσωπα τοιαύτην ὑφαίνει τὰς αἰσθητικὰς διαδοχὰς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐκλαμβάνονται πλέον ὡς ἡ ἐξ ἑνὸς μόνον ἀποστόλου, κατὰ διαδοχὴν, κανονικὴ καὶ ἀδιάσπαστος προέλευσις ἑνὸς κατὰ τὸν ἐπισκόπου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς σύνολον συνδρόμων στοιχείων, τὰ ὁποῖα καὶ προϋποθέτουν τὴν τελικὴν ἀναφορὰν τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὸν Ἕνα Κύριον.

Ἐπὶ πλέον ὁ ἐντοπισμὸς τῆς πιστότητος καὶ ἐγκυρότητος τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ θεσπισθέντων εἰς τὴν ὀρθὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τούτων τῶν Πατέρων

51. «...Καὶ τὰ μὲν ὧδε τῇ συνόδῳ ἔδοξε· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεψηφίσατο· καὶ νόμον ἔθετο, κυρίαν εἶναι τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων· παραδοθῆναι τε τὰς πανταχῇ ἐκκλησίας τοῖς ἐν ὑποστάσει τῶν τριῶν προσώπων ἰσοτίμω καὶ ἰσοδυνάμω μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογοῦσι θεότητα Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ Ἀγίου Πνεύματος. Τούτους δὲ εἶναι κοινωνοῦντας Νεκταρίῳ ἐν ΚΠόλει· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Τιμοθέῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις τῇ Ἐκκλησίᾳ, Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, καὶ Πελαγίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Λαοδικείας τῆς Σύρων· παρὰ δὲ Ἀσιανοῖς Ἀμχιλοχίῳ τῷ προΐσταμένῳ τῆς ἐν Ἰκονίᾳ ἐκκλησίας· ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Πόντον πόλεσιν, ἀπὸ Βιθυνῶν μέχρις Ἀρμενίων, Ἐλλαδίῳ τῷ Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, καὶ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης, καὶ Ὁρητινῳ τῷ Μελιτίνης, ἐν δὲ ταῖς περὶ Θράκην καὶ Σκυθίαν πόλεσιν, Τερεντίῳ τῷ Τομέων, καὶ Μαρτυρίῳ τῷ Μαρκιανουπόλεως. Τούτους γάρ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἐπήνεσεν ἰδὼν καὶ συγγενόμενος· καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων». Σωζομενοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ζ, 9, PG 67, 1437-1440.

αὐτῆς, εἰσάγει καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς, οὕτως εἰπεῖν, «ταυτοπαθείας», καθ' ὃ ἡ ἐπὶ Συνόδου μαρτυρηθεῖσα πίστις δέον νὰ ταυτίζεται πρὸς τὴν μεμαρτυρημένην πίστιν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὰνάπαλιν.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου συμβαδίζει, κατὰ ταῦτα, μετὰ τὴν πίστιν τὴν ὁμολογουμένην ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἐμφορουμένων ἀπὸ τὴν πίστιν, τὴν ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ καὶ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι διατρανωθεῖσαν καὶ διατυπωθεῖσαν, δηλ. πρὸς τὴν πίστιν τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας.

Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι ὄντως σημαντικὸν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον σαφῶς καὶ ἐναργῶς ἐτέθη καὶ ἐξήρθη.

* * *

Ε'. Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΑΥΤΗΣ.

32. Οἱ Πατέρες, ἅμα τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ὑπέγραψαν τὰς ἀποφάσεις τῆς καὶ τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γράμμα των, τὸ σχετικὸν μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφασισθέντων. Οὕτω διεμορφώθη καὶ διεβιβάσθη ὁ Κατάλογος τῶν μετασχόντων εἰς τὴν Σύνοδον Πατέρων, Κατάλογος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πλήρης.

Εἶναι πιθανὸν νὰ ὑπέγραψαν οὗτοι καὶ ἄλλα ἀνάλογα κείμενα, διαβιβαστικὰ τῶν ἀποφάσεών των, καὶ πρὸς ἕτερα πρόσωπα, πιθανότατα πρὸς τοὺς ἐν Δύσει συνεπισκόπους των, ὡς ἦτο τὸ κρατοῦν ἔθος ἐκατέρωθεν. Ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδὲν γνωρίζομεν. Τὸ μόνον ὅπερ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν εἶναι, ὅτι ἡ Δύσις ἐνωρίτατα εἶχε λάβει γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν Σύνοδον καὶ εἶχε κινηθῇ, ὀχληθεῖσα, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Πάντως, μετὰ ἐν ἔτος συγκαλοῦνται, ὡς γνωρίζομεν, ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Πρωτεύουσαν οἱ αὐτοὶ ἐπίσκοποι-Πατέρες διὰ Σύνοδον, τῆς ὁποίας δὲν καθορίζεται ὁ χαρακτήρ καὶ ὁ σκοπός. Ὁ Θεοδώρητος ἐν προκειμένῳ λέγει: «Τοῦ δὲ ἐπιγενομένου θέρους, εἰς ἐκείνην αὔθις τὴν πόλιν οἱ πλεῖστοι τούτων παραγενόμενοι, ἐκκλησιαστικαὶ γὰρ αὐτοὺς πάλιν συνεκάλεσαν χρεῖαι, συνοδικὴν ἐπιστολὴν τῶν τῆς ἐσπερίας ἐπισκόπων ἐδέξαντο, εἰς τὴν Ρώμην αὐτοὺς ἀφικέσθαι προτρέπουσαν, ὡς συνόδου μεγίστης αὐτόθι συγκροτουμένης»⁵².

Δὲν καθορίζει ὁ ἱστορικὸς ποῖαι ἦσαν αἱ «ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι» αὗται. Πάντως, δὲν συνεκλήθησαν διὰ νὰ ὑπογράψουν τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ παρελθόντος ἔτους. Τοῦτο ἤδη εἶχον πράξει. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον συγκα-

52. Θεοδώρητος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ε, 8, PG 82, 1212.

λοῦνται οἱ αὐτοὶ ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, σημαίνει ὅτι ἡ νέα σύνοδος δὲν ἦτο διαφόρου συνθέσεως, καὶ ὅτι τὸ θέμα διὰ τὸ ὅποιον συνεκαλοῦντο εἶχε στενὴν σχέσιν μὲ τὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ποῦο ἡδύνατο νὰ εἶναι τοῦτο;

Ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπαντητικῆς ἐπιστολῆς τῶν ἐπισκόπων τούτων πρὸς τοὺς τῆς Δύσεως, Δάμασον, Ἀμβρόσιον κ.λπ., διαπιστοῦμεν, ὅτι ἡ Δύσις καὶ εἰδικώτερον ἡ Ρώμη παρουσίασε μίαν ὠρισμένην ἀντίδρασιν. Αὕτη δὲν ἐστρέφετο κατὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας, ἣν ὥρισεν ἡ Σύνοδος. Μᾶλλον ἦτο μία ἀνησυχία, προκληθεῖσα ἐκ τῆς ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε προσλάβει ἡ Β' αὕτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἥδη τόσον ἐνωρίς, καὶ τῆς εὐνοϊκῆς ὑποδοχῆς καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ὁποίας ἔτυχεν. Ἀσφαλῶς δὲ ὑπῆρχε καὶ ἡ ἀντίδρασις πρὸς ὠρισμένους διοικητικοὺς Κανόνας τῆς. Ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν 2ον, περὶ τῶν διοικητικῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων ὠρισμένων ἐπισκόπων τῶν μειζόνων διαμερισμάτων τοῦ Κράτους, καὶ πρὸς τὸν 3ον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζοντο τὰ ἴσα πρὸς τὸν Ρώμης «πρεσβεῖα τιμῆς» εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως.

Πάντως, ἡ Ρώμη ὠχλήθη ἐξ ὅλων τούτων καὶ ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ συγκαλέσῃ «μεγίστην αὐτόθι σύνοδον», ἀσφαλῶς διὰ νὰ «ὑπερφαλαγγίσῃ» τὴν Σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐκ ταύτης προβολὴν τῆς Ἀνατολῆς ὑπὲρ τὴν Δύσιν καὶ τὴν προώθησιν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κωνσταντινουπόλεως παραλλήλως πρὸς τὸν τῆς Ρώμης.

Καὶ μόνον ἡ διαπίστωσις αὕτη ἀρκεῖ διὰ νὰ πείσῃ εἰς ποίαν κλίμακα οἰκουμενικότητος ἐκινεῖτο ἡδη ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

33. Ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ εἶναι σημαντικώτερον, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς ἀπήντησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς Ρώμης. Οὗτοι, πεπεισμένοι, ὅτι οὐδὲν νεώτερον ὑπῆρχε νὰ λεχθῇ ἢ προστεθῇ εἰς τὰ ἐνταῦθα ὀρισθέντα καὶ θεσπισθέντα, ἐν πλήρει δὲ συνειδήσει, ὅτι ἡ ἑαυτῶν σύνοδος ἦτο ἡδη καθ' ἑαυτὴν «μεγίστη» καὶ δὴ καὶ «οἰκουμενική», ὡς ἀδιστακτικῶς αὐτοὶ ἀποκαλοῦν αὐτὴν εἰς τὴν ἀπαντητικὴν Ἐπιστολὴν των, ἡρνήθησαν, μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην λεπτότητα καὶ μὲ τὴν προβλεπομένην τυπικὴν ὅσον καὶ οὐσιαστικὴν δικαιολόγησιν τῆς ἀρνήσεώς των, ἡρνήθησαν ἵνα παραστῶσιν. Ἐξέθεσαν εὐσυνόπτως, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀκριβολόγον ὀρθόδοξον διατύπωσιν, τὴν πίστιν των, πίστιν ταυτόσημον πρὸς τὴν τῆς Νικαίας καὶ περιέγραψαν ὅσα ἐθέσπισαν καὶ ἐθεσμοθέτησαν «περὶ τῶν οἰκονομιῶν τῶν κατὰ μέρος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις»⁵³.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δέον νὰ ἐπισημάνωμεν δύο τινά: α) Αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός τῆς ἀρνήσεως τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου νὰ μετὰσχωσιν ἄλλης συνόδου ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος. Ἐθεώρουν τὴν Σύνοδόν των αὐ-

53. Mansi, C. C., vol. III, col. 585.

τάρκη και ἔχουσιν εὐρύτερον κύρος δι' ὁλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἄρα καὶ διὰ τὴν Δύσιν. Ἐθεώρουν δὲ οὕτω τὴν Σύνοδόν των καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν οἰκουμενικότητά της διὰ δύο λόγους. Πρῶτον, διότι ἡ πίστις τὴν ὁποίαν ἐβεβαίωσαν ἦτο ἡ ἐξ ἀντικειμένου καὶ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ ἐν τῇ Συνόδῳ των διακηρυχθεῖσα. Καὶ δεύτερον, διότι ἡ οὕτω βεβαιωθεῖσα πίστις των εἶχε τὴν ἐαυτῆς πιστότητα ἐν τούτῳ, ὅτι ἦτο τεθεμελιωμένη εἰς τὴν προγενεστέραν ἀπολύτου κύρους ὁμολογίαν πίστεως τῆς Νικαίας. Ἄρα, ἐφ' ὅσον ἡ Σύνοδός των ταῦτα τὰ γνωρίσματα εἶχεν, θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ πάντων ὡς ἀπολύτως ἔγκυρος καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν των ἔκφρασιν «οἰκουμενική». «... Καὶ τῷ πέρυσιν, ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐκτεθέντι (Τόμῳ), ἐν οἷς πλατύτερον τὴν πίστιν ὡμολογήσαμεν...»⁵⁴. β) Τοῦτο εἶναι τὸ δεύτερον σημεῖον, ὅπερ δέον νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα. Οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπάρχει, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις τοῦ χαρακτηρισμοῦ «οἰκουμενική» εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Πατέρων αὐτῆς, εἶναι περίπτωσις σπανία, ἐὰν μὴ καὶ μοναδική. Μαρτυρεῖ δὲ ἐξ ἐαυτῆς τὴν πλήρη αὐτοσυνειδησίαν τούτων περὶ τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ σώματος, ὅπερ εἶχον ἀπαρτίσει καὶ ἡδη ἐξεπροσώπων.

34. Καὶ δὲν ἀποτελεῖ ὑπερβολὴν ἐὰν λεχθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς οὕτω ἐκδηλωθείσης αὐτοσυνειδησίας τῶν Πατέρων περὶ τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου των, ἀπετέλεσε τὸν κυριώτερον συντελεστὴν πρὸς ἐπιβολὴν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὡς ἀρχῇθεν οἰκουμενικῆς, καὶ παρὰ τὰ ὑπάρχοντα, ὡς εἶδομεν, περιοριστικὰ τινα τῆς οἰκουμενικότητος ταύτης δεδομένα γεωγραφικῶς, ἀριθμητικῶς κ.λπ..

Ἀπὸ ταύτης τῆς πλευρᾶς θεωροῦμεν ὡς ἐξηζητημένην τὴν προσπάθειαν ὀρισμένων ἱστορικῶν καὶ θεολόγων τῆς Δύσεως, ὡς καὶ τινων ἡμετέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Βασ. Στεφανίδης⁵⁵, ὅπως ἐρμηνεύσωσι τὸν ὅρον «οἰκουμενική» ὑπὸ ἔννοιαν, ὅχι κυριολεκτικὴν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι ὑπῆρξε σύνοδος ὁλοκλη-

54. Mansi, C. C., vol. III, col. 585. Ἴδε σχετικῶς Tuillier A., *Le sens de l'adjectif «oecuménique» dans la tradition patristique et la tradition byzantine*: Nouvelle Revue Théologique, 80 (1964) 260-271. Πρβλ. Congar Y., 'Conclusion' ἐν Τόμῳ Le Concile et les Conciles, Chevetogne 1960, pp. 315 κ.ἐξ. Πρβλ. Jugie M., *Le nombre des Conciles Oecuméniques reconnus par l'Eglise greco-russe et ses théologiens*: Echos d'Orient, 18 (1919) 305-320. Dvornik F., *Which Councils are Ecumenical?*: Journal of Ecumenical Studies, 3 (1966) 314-328. Idem, *Greek Uniates and the number of Ecumenical Councils*, ἐν Τόμῳ Melanges Eug. Tisserant, *Serie Studi e Testi*, no. 232, vol. II, Roma 1964, pp. 93-104.

55. Στεφανίδου Βασ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Ἀθῆναι 1948, σελ. 182. Ἡ ἀπόφιν αὕτη ἀποτελεῖ ἐπανάληψιν τῶν λεγομένων παρὰ Hefele-Leclercq, *Histoire des Conciles*, vol. II, Paris 1908, pp. 42, n. 2.

ρου τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους, καθ' ὃν τρόπον καὶ αἱ ἐν Βορείῳ Ἀφρικῇ γενικαὶ σύνοδοι αὐτῆς ἐκαλοῦντο «universalis».

Οἱ Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐγνώριζον, ὅτι δεκάδες ἄλλαι ἀναλόγων συνόδων, ὅχι πάντοτε αἰρετικαί, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ ὀρθοδόξωταται τῆς Ἀνατολῆς (ἀλλὰ καὶ τῆς Δύσεως) ἦσαν «γενικαί», «universalis», ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἐκάλυπτον ὁλόκληρον ἓνα συγκεκριμένον γεωγραφικὸν χῶρον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει διὰ νὰ κληθοῦν αὗται «οἰκουμενικαί». Ὁ ὅρος εἶχεν ἀφιερωθῇ, καὶ δὴ κατ' ἀποκλειστικότητα, εἰς τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον. Καὶ ἡ χρησιμοποίησις, ἐπομένως, τοῦ ὅρου τούτου ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς, ἀσφαλῶς ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τι τὸ πλεῖον ἀπὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξέφραζεν ὁ ἀπλοῦς ὅρος «σύνοδος γενικὴ» ἢ «μείζων» κ.λπ.

Ταῦτα καὶ περὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τῆς οἰκουμενικότητός της.

* * *

ΣΤ'. Η ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΥΚΟΛΙΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ. ΑΙ ΕΝ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΩ ΔΥΣΚΟΛΙΑΙ ΕΝ ΤΗ ΔΥΣΕΙ.

35. Τὰ μετὰ τὸ 382 γεγονότα, ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ ποικίλα. Χρῆζουν δὲ μιᾶς περισσότερον ἀκριβολόγου ἀξιολογήσεως.

Κατὰ δύο κατευθύνσεις θὰ πρέπη νὰ παρακολουθηθοῦν τὰ ὑπάρχοντα ἱστορικὰ δεδομένα καὶ αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι: α) ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν, ἀποδοχὴν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ ὡς «Συμβόλου τῆς Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως» γνωριζομένου Συμβόλου τῆς Πίστεως, καὶ β) ὡς πρὸς τὰς περὶ τῆς Συνόδου ταύτης πληροφoρίας ἢ ἀπόψεις τῶν μεμονωμένων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων τῆς εὐθὺς μετὰ τὴν Σύνοδον περιόδου.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον σημεῖον ὑπάρχουν τὰ ἐξῆς δεδομένα:

Πλὴν ἐκεῖνων, τὰ ὅποια λέγει Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Συμβόλου διεργασίαν τοῦ ἰδίου καὶ τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου⁵⁶, ὑπάρχει ἡ ἐνδιαφέρουσα μαρτυρία τοῦ «Διαλόγου» μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Μακεδονιανοῦ, ψευδεπιγράφως ἀποδοθέντος εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ὁ ὅποιος ὁμῶς εἶναι ἔργον τῆς ἀμέσως μετὰ τὸ 381 ἐποχῆς καὶ ὁ ὅποιος ὁμιλεῖ περὶ τῶν ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων γενομένων «προσθηκῶν» εἰς τὸ Σύμβολον⁵⁷. Τοῦτο σημαίνει,

56. Ἰδε ἀνωτέρω σημ. 44.

57. Ψευδαθανασίου, *Διάλογος Γ'*, «Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐν ᾗ αἰρετικοῦ φρονοῦντος τὰ τοῦ πνευματομάχου ἀντίθεσις πρὸς ὀρθόδοξον», 1: «...Μακ(εδόνιος),

ὅτι τὸ Σύμβολον ὑπῆρχεν, ἀνεγνωρίζετο καὶ ἤδη συνεζητεῖτο ὑπὸ τὴν νέαν του μορφήν, ὡς Σύμβολον ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διευρυνθέν.

Ὁ ἱ. Χρυσόστομος εἰς ὁμιλίαν του, ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκφωνηθεῖσαν, ἀφ' ἧν σαφῶς νὰ νοηθῇ, ὅτι εἰς τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ ἀπαγγελλόμενον Σύμβολον, ἐγένετο ἡ προσθήκη εἰς τὰ σημεῖα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν «ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν» καὶ «εἰς ζωὴν αἰώνιον» διὰ τὴν «ἀμαρτιῶν ἄφεσιν»⁵⁸. Τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐάν μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον εἶχον τὴν δυνατότητα καὶ εὐχέρειαν νὰ ἐπεξεργασθοῦν τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας κατὰ τὸ προϋπάρχον τοῦτο παράδειγμα, πρᾶγμα ὅπερ καὶ ἔκαμαν.

Ἀνάλογος περίπτωσης εἶναι καὶ ἡ τοῦ Συμβόλου (πρώτου ἐκ τῶν δύο), ὅπερ ἀναφέρει ὁ ἱ. Ἐπιφάνιος εἰς τὸν Ἀγκυρωτόν του, γραφέντα περὶ τὸ 374. Τὸ Σύμβολον τοῦτο⁵⁹ παρουσιάζει, ὡς γνωστόν, μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπαρτισθέν, μέχρι τοῦ σημείου μάλιστα, ὥστε νὰ θεωρηθῇ (ὑπὸ τοῦ Tillemont κ. ἄλλ.)⁶⁰, ὅτι ἦτο ἀπλῆ ἐπανάληψις ἐκείνου. Πάντως ἡ ὁμοιότης αὕτη σημαίνει, ὅτι τὸ κείμενον τῆς Νικαίας εἶχεν ἤδη ὑποστῇ — κατὰ τόπους⁶¹, διεύρυνσιν πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα, οἱ δὲ Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶχον προσοικειωθῇ τὴν ἀλλαγὴν καὶ

Ἰμεῖς γὰρ οὐ προσεθήκατε τῇ ἐν Νικαίᾳ; Ὁρθ(όδοξος). Ἄλλ' οὐκ ἐναντία αὐτῇ. Μακ. Ὅλως προσεθήκατε. Ὁρθ. Τὰ τότε μὴ ζητηθέντα, ἀ καὶ νῦν ἡρμηνεύσαν οἱ Πατέρες εὐσεβῶς· ὑμεῖς δὲ τὴν προσθήκην ἐπὶ τὸ ἀσεβέστερον προσεθήκατε...», PG 28, 1204.

58. Χρυσόστομος, Ὁμιλία 40, Εἰς Α' Κορ. 15, 29, παράγρ. 1 καὶ 2: «...Μετὰ γὰρ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν μυστικῶν ἐκείνων καὶ φοβερῶν καὶ τοὺς φρικτοὺς κανόνας τῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατενεχθέντων δογμάτων, καὶ τοῦτο πρὸς τὸ τέλει προστίθεμεν, ὅταν μέλλομεν βαπτίζειν, κελεύοντες λέγειν, ὅτι Ἰπιστεύω εἰς νεκρῶν ἀνάστασιν» καὶ ἐπὶ τῇ πίστει ταύτῃ βαπτίζεσθαι. Μετὰ γὰρ τὸ ὁμολογῆσαι τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, τότε καθιέμεθα εἰς τὴν πηγὴν τῶν ἱερῶν ναμάτων ἐκείνων... Διὰ τοῦτο πρότερον εἰπὼν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν, τότε ὁμολογεῖς καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν... Εἴτα, ἐπειδὴ οὐκ ἄρκει τὸ ὄνομα τῆς ἀναστάσεως δεῖξαι τὸ πᾶν... κελεῖν λέγειν, Ἐκ εἰς ζωὴν αἰώνιον», PG 61, 348 καὶ 349. Πρβλ. καὶ Ὁμιλίαν 39, Εἰς τὸ Α' Κορ. 15, 11, παράγρ. 6, PG 61, 342.

59. Ἐπιφάνιος, Ἀγκυρωτός, 119, PG 43, 232. Πρβλ. καὶ Καρμίρη Ἰωάν., ΔΣΜν, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 89, σημ. 1.

60. Tillemont L., *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles*, Paris 1693 (et sq.), vol. IX, pp. 493-496.

61. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ περίπτωσης τοῦ Συμβόλου τῶν Ἱεροσολύμων, παρουσιάζοντος τὰς αὐτὰς διευρύνσεις. Ἴδε κείμενον καὶ σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἀπὸ τοῦ Α. Harnack, πρώτου σχολιάσαντος τὴν περίπτωσιν, καὶ ἐφ' ἑξῆς, ἐν Παπαδοπούλου Χρυσ., Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Τὸ Σύμβολον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου, τόμ. 1 (1924) σελ. 15 κ. ἐξ.

διεύρυνσιν τοῦ μεθ' οὗ ἡσχολήθησαν Συμβόλου τῆς Νικαίας, ἀκολουθοῦντες τὴν κοινὴν συνείδησιν τοῦ Πληρώματος⁶².

Ἐπὶ πλεόν, εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ Σύμβολον, ὑπὸ τὴν μορφήν ὅφ' ἣν διηρύνθη ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἦτο εἰς χρήσιν βαπτιστικὴν καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ Δ' αἰῶνος⁶³.

Μαρτυρίας ἀναλόγους διὰ τὸ οὕτω διευρυνθὲν Σύμβολον τῆς Νικαίας εὐρίσκομεν εἰς τοὺς Συγγραφεῖς Νεῖλον τὸν Σιναΐτην († περὶ τὸ 430), Νεστόριον τὸν Κωνσταντινουπόλεως (428-431), Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας, Θεοδώρητον τὸν Κύρου, Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας καὶ Διογένη τὸν Κυζίκου⁶⁴.

Ἐκ τούτων, ὁ Θεοδώρητος καὶ ὁ Διογένης, μέλη τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀναφέρουν ρητῶς, κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτῆς, ὅτι τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας «ἐδέξατο προσθήκας παρὰ τῶν Ἀγίων Πατέρων», ὅφ' οὓς σαφῶς ἐννοοῦν τοὺς Πατέρας τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁶⁵.

Πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι αὗται ὁμιλοῦν ἐξ ἑαυτῶν, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολὴ εἶχε συνειδητοποιήσει πλήρως, ὅτι οἱ 150 Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διευρύναντες τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας, ἐβάδισαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀπαρασαλεύτου ὁδοῦ τῆς ὁρθῆς πίστεως τῆς Νικαίας, ὄντες καὶ ἐν τούτῳ ὑπερέτει καὶ ἐρμηνευταὶ τῆς καθολικῆς πίστεως.

36. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἔτι σαφέστερον ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Αὕτη περισσότερον πάσης ἄλλης πηγῆς, ἀναφέρεται εἰς τὴν διάρθρωσιν καὶ διεύρυνσιν τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν πλήρει πιστότητι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ. Εἰς ἄλλεπαλλήλους συνεδρίας της (α', γ', ε' καὶ στ')

62. Ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἄποψις τοῦ V. Gr̄mel, ὅτι τὸ Σύμβολον τοῦτο τοῦ Ἐπιφανίου, ἀναγνωσθὲν ὑπὸ τοῦ Νεκταρίου κατὰ τὴν πρὸ τῆς χειροτονίας του βάπτισίν του, ἀπετέλεσε πρῶχειρον ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπισήμου τυχὸν λειτουργικῆς χρήσεως Σύμβολον ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ΚΠόλεως, ἀντιλαμβάνεται πᾶς τις, ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς διεμόρφωσαν τοῦτο, ἐφ' ὅσον καὶ ἐχρησιμοποίησαν λειτουργικῶς τοῦτο, καὶ ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸ τὴν ὀριστικὴν του «διάρθρωσιν», ὅφ' ἣν καὶ υἱοθετήθη τελικῶς ὑπὸ τῆς Συνόδου. Gr̄mel V., *Les Regestes des Actes du Patriarcat de C/ple*, vol. I, fasc. 1, *Les Regestes de 381 à 715*, Paris 1932, p. 1.

63. Παπαδόπουλου Χρυσ., Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, *Τὸ Σύμβολον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, : Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου, τόμ. 1 (1924) σελ. 59 κ. ἐξ.

64. Παπαδόπουλου Χρυσ., Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, ἔνθ' ἂν., σελ. 59-66. Πρβλ. καὶ Kelly J., *Early christian Creeds*, London 1950, pp. 291, 321.

65. Ἴδε περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοδώρητου ἐν Schwartz E., *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, vol. II, Berolini et Lipsiae 1927, part. 1, 2, pp. 98, καὶ περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Διογένους αὐτόθι, σελ. 91.

γίνεται μνεία, χρήσις καὶ προβολὴ τῶν δύο παραλλήλων τύπων τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, καὶ βεβαιοῦται ἐπανειλημμένως τὸ διευρυνθῆν ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς, ὡς κοινὸν Σύμβολον τῶν 318 καὶ τῶν 150 Πατέρων ἀπὸ κοινοῦ. Εἶναι γνωστὴ, μεταξὺ ἄλλων, ἡ πανηγυρικὴ ἀναγνώρισις τοῦ Συμβόλου τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου κατὰ τὴν γ' συνεδρίαν τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου. Κατ' αὐτὴν, πρῶτον ἀνεγνώσθη τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας. Εἶτα τὸ Προεδρεῖον διέταξε: «ἀναγνωσκέσθωσαν καὶ τὰ ἐκτεθέντα παρὰ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων. Ἀέτιος ὁ εὐλαβέστατος Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ βιβλίου ἀνέγνω· Ἡ ἁγία πίστις, ἣν ἐξέθεντο οἱ ἄγιοι ρν' Πατέρες, συμφωνοῦσα τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν...» (τὸ Σύμβολον Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως). Πάντες οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἐπεβόησαν· Αὕτη πάντων ἡ πίστις· αὕτη πίστις τῶν ὀρθοδόξων· οὕτω πάντες πιστεύομεν»⁶⁶.

Τὴν καθολικὴν ταύτην ἀποδοχὴν τοῦ Συμβόλου τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διὰ βοῆς ἀπεδέχθησαν καὶ οἱ Παπικοὶ ἐν τῇ Συνόδῳ Ἀντιπρόσωποι, οἱ ὅποιοι, καὶ εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην (δ') συνεδρίαν τῆς Συνόδου, προέβησαν εἰς ὁμόφωνον δῆλωσιν περὶ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Συμβόλου ὡς Συμβόλου τῆς Β' Οἰκουμενικῆς, καὶ μάλιστα μὲ τὴν προσθήκην, ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ διατυπωμένη πίστις ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου. «...Οὗτινος συμβόλου τὴν ἐκθεσιν ἐξενεχθεῖσαν, ἡ ἐπὶ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ Κυρίλλου Σύνοδος ἐν τῇ Ἐφέσῳ, ἐν ἧ Νεστορίου κατεδικάσθη, ὁμοίως ἀσπάζεταιται...»⁶⁷.

Προκειμένου διὰ τὰς ἐφ' ἐξῆς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἡ Ε', ἡ ΣΤ' καὶ ἡ Ζ', πλειστάκις εἰς τοὺς Ὅρους τῶν ἀναφέρονται εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν καὶ εἰς τὸ Σύμβολόν της⁶⁸. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὑπὸ ἄλλων μερικωτέρων Συνόδων τῆς Ἀνατολῆς (Τοπικῶν), οἷα ἡ ἐν ἔτει 536 ἐν Κωνσταν-

66. Mansi, C. C., vol. VI, col. 956-957.

67. Schwartz E., *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, vol. II, Berolini et Lipsiae 1927, part. 1, 2, p. 93. Πρβλ. καὶ I d e m, *Das Nicaenum und das Constantinopolitanum auf der Synode von Chalkedon*: Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft, 25 (1926) 39-40, ἐνθα ὁρθῶς λέγει, ὅτι ἐν τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ ἔχομεν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ, ἡ ὅποια, ὡς γνωστὸν, εἰς τὰς ἐργασίας της δὲν ἡσχολήθη καὶ δὲν ἀπεφάνθη ἄλλως διὰ τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Περὶ τῶν εὐρυτέρων μαρτυριῶν τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑπὲρ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς, ἴδε καὶ τὰ λεγόμενα παρὰ Καρμίρη Ἰωάν., ΔΣΜν, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 83-85. Πρβλ. καὶ Camelot P. Th., *Ephèse et Chalcedoine*, Paris 1962, καὶ Jugie M., *Le nombre des Conciles Oecuméniques reconnus par l'Église gréco-russe et ses théologiens*: Echos d'Orient, 18 (1919) 305-320.

68. Mansi, C. C., vol. XI, col. 632 sq., vol. XIII, col. 373 sq..

τινουπόλει ἐπὶ Μηνᾶ Πατριάρχου συνελθοῦσα⁶⁹ κ. ἄλλ., ὡς καὶ ὑπὸ αὐτοκρατορικῶν Κειμένων, οἷα τὰ «Ἐγκύκλιος» τοῦ Βασιλίσκου⁷⁰, τὸ «Ἐνωτικόν» τοῦ Ζήνωνος⁷¹ καὶ τὰ Διατάγματα περὶ τῶν «Τριῶν Κεφαλαίων» τοῦ Ἰουστινιανοῦ⁷² κ. ἄλλ..

Ἐν τῇ τοιαύτῃ προοπτικῇ τῶν πραγμάτων, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν συμπερασματικῶς, ὅτι «ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν συνέταξε μὲν ἐξ ὑπαρχῆς νέον ἴδιον Σύμβολον, διάφορον τοῦ τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἀπλῶς ἀναγνώρισασα, ἀποκατέστησε καὶ ἐπεκύρωσε καὶ «ἐσφράγισε» τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας, ἀφοῦ ἀνεμόρφωσεν αὐτὸ καὶ ἰδίᾳ διηύρυνε τὸ τρίτον μέρος αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ προσέθηκε τὰ ἐν τέλει ἄρθρα περὶ Ἐκκλησίας, βαπτίσματος, ἀναστάσεως καὶ αἰωνίου ζωῆς, διὰ φράσεων ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἀρχαίων βαπτιστηρίων συμβόλων, ἱεροσολυμιτικῆς κυρίως ἀρχῆς καὶ προελεύσεως, καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἀπαντῶντος πρώτου παρ' Ἐπιφανίῳ συμβόλου»⁷³. Τοῦτο πράττουσα ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐσφράγισε τὴν ἑαυτῆς οἰκουμενικότητα, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεδέχθησαν πάντες οἱ ἐφ' ἐξῆς αἰῶνες.

37. Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον σημεῖον, τῆς ἀπὸ πλευρᾶς τῶν ἐπὶ μέρους Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων ἀναγνώρισεως τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς:

Εἴπομεν εἰσαγωγικῶς πόσον ὀλίγαι εἶναι αἱ ἐν προκειμένῳ πηγαι καὶ μαρτυρίαι⁷⁴.

Ἐκ τῶν δύο πρώτων καὶ ἀμέσως συναπτομένων πρὸς τὴν Σύνοδον προσώπων, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς παρέχει μίαν εἰκόνα τῆς Συνόδου ὑποκειμενικῶς «ὑποτονισμένην». Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν προσωπικὴν ἀρνητικὴν ἐμπειρίαν του ἐκ ταύτης. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θεολογικῶς καὶ ἐμπραγματικῶς προοδοποιησάντων τὴν Σύνοδον. Ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος τῆς Πόλεως καὶ δεύτερος Πρόεδρος τῆς Συνόδου. Μετέσχε μετὰ ζήλου τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐξηναγκάσθη εἰς παραίτησιν καὶ φυγὴν πρὸ τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκόπων καὶ τῆς ὅχι πάντοτε ἐντίμου στάσεως τῶν συμπατέρων του ἐν τῇ Συνόδῳ. Ὁ «Συντακτῆριος Λόγος» του ἐπὶ τῇ ἀποχωρήσει του ἐκ τῆς Συνόδου καὶ τῆς Πόλεως — ἀπαράμιλλον κείμενον ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, αὐταπαρνήσεως καὶ πιστότητος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν — ἀναφέρεται εἰς τὰ γεγονότα τῶν πρώτων φάσεων τῆς Συνό-

69. Mansi, C. C., vol. VIII, col. 1051, 1059, 1063.

70. Εὐαγγέλιου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Γ, 4, PG 862, 2600.

71. Εὐαγγέλιου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Γ, 14, PG 862, 2621.

72. Mansi, C. C., vol. IX, col. 557.

73. Καρμύρη Ἰωάν., ΔΣΜν, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1952, σελ. 81.

74. Ἴδε Εἰσαγωγὴν παρούσης μελέτης ἡμῶν, εἰς σημ. 1.

δου καὶ ὄχι εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἔργου της. Ἐπομένως, δὲν ἀποτελεῖ ἄμεσον ἢ ἔστω καὶ ἔμμεσον μαρτυρίαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμενικότητός της. Τὰ «Ἐπη» του, ἀντιθέτως, δίδουν μίαν εἰκόνα πικρὰν τῆς Συνόδου. Περιγράφει εἰς ταῦτα τὴν εὐτέλειαν τῶν περὶ τὴν παραίτησίν του γεγονότων, χαρακτηρίζει μὲ δριμύτητα τοὺς συνεπισκόπους του, διαζωγραφίζει τὰς συζητήσεις μὲ δόσιν εἰρωνείας⁷⁵, καὶ γενικῶς, ἡ ὑποκειμενικὴ τοποθέτησίς του ἐναντι τῆς Συνόδου δὲν εἶναι εὐνοϊκὴ δι' αὐτήν⁷⁶. Εἰς δὲ τὴν ἀλληλογραφίαν του, τὴν μετὰ τὴν Σύνοδον, ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν δίδει περὶ αὐτῆς καὶ τῶν περὶ τῶν ἐπισκοπικῶν συνελεύσεων ἐν γένει, εἶναι ὄντως ἀρνητικὴ, καὶ κατὰ τὰ ἑαυτοῦ ὑποκειμενικὰ κριτήρια δὲν φαίνεται διατεθειμένος νὰ ἐξάρῃ τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Γράφων πρὸς τὸν Ἐπαρχον τῆς Πόλεως Προκόπιον, λέγει μὲ πολλὴν πικρίαν: «Ἐχω μὲν οὕτως, εἰ δὲ τάληθές γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστόν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυῖαν ἢ προσθήκην. Ἀεὶ γὰρ φιλονεικίαι καὶ φιλαρχίαι...»⁷⁷. Ἐξ οὗ καὶ συνιστᾷ εἰς τὰς Ἐπιστολάς του νὰ καταβληθῇ πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια, ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ οἰαδήποτε νεωτέρα σύνοδος (διὸ καὶ ἀρνεῖται νὰ μετᾶσχῃ εἰς τὴν ἐπαναληπτικὴν Σύνοδον τοῦ 382)⁷⁸, ἵνα μὴ μεγαλύτερον προσγένηται κακὸν τῇ ἐκκλησίᾳ⁷⁹.

38. Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ ὁποῖος, ἀσφαλῶς, μέγαν ρόλον διεδραμάτισεν εἰς τὴν Σύνοδον καὶ τὰς ἀποφάσεις της⁸⁰, εἰς τὸν «Ἐπιτάφιον Λόγον» του ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀντιοχείας Μελετίου, δὲν ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς Συνόδου. Αὕτη μόλις ἔχει ἀρχίσει τὰς ἐργασίας της. Καὶ ἡ μόνη

75. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὦ, *Ἐπη Ἱστορικά*, I. *Περὶ Ἐαυτοῦ*, IΑ', *Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον*, στιχ. 1550 κ. ἐξ., 1860 κ. ἐξ., PG 37, 1137 κ. ἐξ., 1146 κ. ἐξ. Ἰδε ὅλην τὴν ἐν προκειμένῳ πικρίαν του εἰς τὰ δύο ἐπόμενα *Ἐπη* του, IΒ'. *Εἰς Ἐαυτὸν καὶ περὶ ἐπισκόπων*, PG 37, 1166 κ. ἐξ. καὶ II', *Εἰς ἐπισκόπους*, PG 37, 1227 κ. ἐξ..

76. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὦ, *Ἐπη*, IΑ'. *Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον*, στιχ. 1740-1745, PG 37, 1151 κ. ἐξ..

77. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὦ, *Ἐπιστ.* 130, PG 37, 225. Πρβλ. καὶ *Ἐπιστ.* 135, καὶ 136, PG 37, 232.

78. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὦ, *Ἐπιστ.* 130 — 133, 135, 136, PG 37, 225-232.

79. «...Τὸ γὰρ συνιέναι μὲν πολλάκις, μηδὲν δὲ πέρας εὐρίσκεσθαι τῶν κακῶν, ἀλλ' αἰεὶ προστιθέναι ταραχαῖς ταραχάς, μελίζονος τῆς αἰσχύνης...», Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο ὦ, *Ἐπιστ.* 136, PG 37, 232.

80. Ν ι κ η φ ὶ ρ ο υ Κ α λ λ ῖ σ τ ο υ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, IΒ', 14, : «...Καὶ τὴν τοῦ Παναγίου Πνεύματος δόξαν, ὡς ἰσότιμον καὶ ὁμόδοξον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῷ θεῷ συμβόλῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως προστίθουσιν, τοῦ Νύσσης Γρηγορίου τὸ λεῖπον τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἀναπληρώσαντος», PG 146, 784.

περιγραφὴ τὴν ὁποῖαν κάμνει εἶναι ἡ τῆς γενικῆς ὄχι ἀνθηρᾶς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας⁸¹.

Οἱ λοιποὶ Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς δὲν ἀναφέρονται εὐθέως εἰς τὴν Σύνοδον, εἰμὴ μόνον ἐμμέσως, προκειμένου περὶ τοῦ Συμβόλου της. Εἶναι ἀπερροφημένοι ἀπὸ τὰς παλαιὰς καὶ κυρίως τὰς νεωτέρας αἵρέσεις, τὸν Ἀπολλιναρισμόν, τὸν Νεστοριανισμόν καὶ τὸν Μονοφυσитισμόν. Οὕτω, Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου, Ἱερώνυμος κ.ἄλλ. κατευθύνουν τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν θεολογίαν των πρὸς αὐτοὺς τοὺς χώρους.

Διὸ καὶ οἱ ἱστορικοὶ Σωκράτης, Σωζομενὸς καὶ Θεοδώρητος εἶναι οἱ πιστῶς ἀπηχοῦντες καὶ ἀποτυποῦντες εἰς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς Ἱστορίας των τὴν ἐκ παραδόσεως γενικὴν ἀποδοχὴν τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ τοῦ 381 καὶ ἐξῆς, καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον, τὴν ὁποῖαν καλύπτει τὸ ἱστορικόν των ἔργον.

Ὅσα ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους τοῦ Συμβόλου Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ ἐπὶ μέρους μαρτυρίαι, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην τῶν μαρτυριῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων περὶ τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου.

39. Πάντως, μετὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος πλέον, ἡ οἰκουμενικότης τῆς Συνόδου ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν διημφισβητήθη ποσῶς. Ἀντιθέτως. Ἀνεζητήθη νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι τόσον ἡ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐξῆς δημιουργηθεῖσα ἐτέρα ἐν τῇ Ἀνατολῇ παράδοσις τῶν Μονοφυσιτικῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσον καὶ ἡ Δύσις, ἀμφοτέραι ἔστερξαν ἀρχῇθεν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς ταύτης Συνόδου.

Οὕτω, προκειμένου διὰ τὰς ἐκ τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ προελθούσας Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τούτων, καὶ παρὰ τὴν ἐν τισιν ἀπόκλισιν των ὑπὲρ τοῦ ἀπολυτωτέρου κύρους τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, οὔτε παλαιότερον, οὔτε, πολὺ περισσότερον, εἰς τοὺς νῦν καιροὺς, διαμφισβητεῖται τὸ κύρος καὶ ἡ οἰκουμενικότης τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ ἐν ταύτῃ σύμπτωσις τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν εἶναι ἀπόλυτος.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς Δυτικούς, ὑπάρχει τὸ ἀδιαμφισβήτητον γεγονός, ὅτι, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ ἐφ' ἐξῆς, ὁμόθυμος ὑπῆρξεν ἡ ἀναγνώρισις τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου, ὡς εἴδομεν.

Εἵπομεν τὰ ὅσα ἔπρεπε διὰ τὴν εὐθὺς μετὰ τὸ 381 ἀντίδρασιν τῆς Ρώμης καὶ διὰ τὴν ἀπὸ μέρους τῶν Πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου

81. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐπιτάφιος Λόγος εἰς τὸν Μέγαν Μελέτιον, Ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας, PG 46, 852.

δοθεῖσαν ἀπάντησιν. Αὕτη ἀποκατέστησε τότε τὰ πράγματα, μέχρι τοῦ σημείου μάλιστα, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ, ἢ νὰ ἀναφέρηται τοῦλάχιστον ὅτι ὑπῆρξε, καὶ συναίνεσις αὐτοῦ τούτου τοῦ Πάπα Δαμάσου. Ἡ συναίνεσις ἐκείνη δὲν ἦτο ἴσως ρητὴ καὶ ἐκπεφρασμένη. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἀντέδρασε — καὶ τοῦτο εἶναι γνωστὸν — εἰς τὰ δογματικὰ θεσπίσματα τῆς Συνόδου, ἀλλ' εἰς τὰς γενικωτέρας αὐτῆς ἀποφάσεις. Ἐὰν ὑπῆρχε καθολικὴ ἀντίδρασις τοῦ πρὸς τὴν Σύνοδον, αὕτη θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντικατοπτρίζηται εἰς τὰ ἀνταλλαγέντα κείμενα. Ἀλλωστε, ὅτι δὲν ὑπῆρξε γενικὴ τοῦ Δαμάσου ἀντίδρασις, καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι, ὅτε ἀργότερον ἤρχισαν αἱ ἐκ Ρώμης ἀντιδράσεις κατὰ τοῦ 3ου κυρίως Κανόνος τῆς Συνόδου, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰ «πρεσβεῖα τιμῆς» τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἀντίθεσις οἰαδῆτις τοῦ Δαμάσου δὲν ἀναγράφεται. Διὸ καὶ οὐχὶ ἀδικαιολογῆτως ὁ ἱ. Φώτιος λέγει, ὅτι ὁ Δάμασος εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον⁸². Ὁ Hefele ἀντιδιαστέλλει μεταξὺ συναίνεσεως τοῦ Δαμάσου ὡς πρὸς τὸ δογματικὸν ἔργον τῆς Συνόδου ἀφ' ἑνός, καὶ μὴ ἀναγνωρίσεως ὑπ' αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου, τῶν Κανόνων τῆς⁸³. Ἀλλὰ τοιαύτη ἀντιδιαστολὴ δὲν εἶναι εὐκολος νὰ γίνῃ, οὔτε καὶ ἐπιμαρτυρεῖται εὐθέως ἀπὸ τὰς πηγὰς τὰς περὶ τὸν Δάμασον.

Μόνον κατὰ πολὺ ἀργότερον, κατὰ τὴν περίοδον τὴν περὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ δὴ καὶ μετ' αὐτὴν, ἡ τοιαύτη ἀντιδιαστολὴ ἐμφανίζεται σαφέστερον, ὅτε ὁ Πάπας Λέων ὁ Α' εἰς Ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀνατόλιον ἀναφέρει, ὅτι οἱ Κανόνες τῆς Συνόδου καὶ ἰδίᾳ ὁ 3ος, οὐδέποτε εἶχον ἀποσταλῆ εἰς Ρώμην⁸⁴. Ἀλλωστε, σύμφωνος πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρνητικὴν πρὸς τὸν 3ον Κανὸνα θέσιν τοῦ Πάπα Λέοντος, ὑπῆρξε καὶ ἡ στάσις τῶν Παπικῶν Λεγάτων εἰς τὴν Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καθ' ἣν συνήνεσαν μὲν οὗτοι εἰς τὸ Σύμβολον καὶ τὰ δογματικὰ θεσπίσματα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς, διεμαρτυρήθησαν ὅμως ὅτε συνεζητεῖτο ὁ ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς θεσπισθεὶς 28ος Κανὼν περὶ τῶν εὐρυτέρων δικαιοδοσιῶν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐτίθετο ὑπὸ κρίσιν καὶ ὁ κανονικὴν προϋπόθεσιν ἐκείνου ἀποτελῶν, κατ' ἐπέκτασιν, 3ος Κανὼν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς. Ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἰστ' συνεδρίαν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου οἱ Παπικοὶ ἐκπρόσωποι Πασχασῖνος καὶ Λουκένσιος ἔθεσαν ἐν ἀμφιβόλῳ τοὺς Κανόνας

82. Φωτίου, *Περὶ Συνόδων*, ἐκδ. Justel, σελ. 1143 καὶ παρὰ Mansi, C. C., vol. III, col. 596: «...Οἷς οὐ πολὺς χρόνος καὶ Δάμασος ὁ τῆς Ρώμης, τὰ αὐτὰ κρατύνων ἐγνωρίζετο, σύμφωνος τοῖς προλαβοῦσι καθιστάμενος».

83. Hefele-Leclercq, *Histoire des Conciles*, voll II¹, Paris 1908, p. 42.

84. Leoni Magni, *Epist. 106*, Ad Anatolium Episcopum CP, 2 καὶ 5: «... Τῇ γὰρ γνώμῃ τῇ σῇ κατ' οὐδὲν συμβάλλεται ἡ παρὰ τινων ἐπισκόπων, πρὸ ἐξήκοντα, ὡς φῆς, ἐνιαυτῶν γενομένη συγγραφὴ, καὶ οὐδέποτε παρὰ τῶν προηγησαμένων σε, εἰς γνώσιν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου πεμφθεῖσα...», PL 54, 1004 καὶ 1006-1008 καὶ ἐν Mansi, C. C., vol. VI, col. 204. *Epist. 105*, Ad Pulcheriam, 2, PL 54, 1000.

τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁸⁵. Τοῦτο ὅμως δὲν παραβλάπτει τὴν κατὰ βάσιν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῆς Ρώμης τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

40. Πάντως, οὕτω δημιουργεῖται ἡ οὐσιαστικωτέρα δυσκολία διὰ τὴν Δύσει, ἵνα δεχθῇ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Συνόδου. Οἱ Πάπαι Φήλιξ ὁ Γ' (483-492)⁸⁶ καὶ Γελάσιος ὁ Α' (492-496)⁸⁷ ἀρνοῦνται νὰ ἀποκαλέσουν τὴν Σύνοδον Οἰκουμενικὴν. Ἀντιθέτως, οἱ Πάπαι Βιγίλιος (538-555), Πελάγιος ὁ Α' (555-560) καὶ Γρηγόριος ὁ Α' (590-604) ἀναγνωρίζουν τὸ κῦρος τῆς καὶ τὴν οἰκουμενικότητά της. Ὁ τελευταῖος, Γρηγόριος ὁ Α', ρητῶς ἐντάσσει ταύτην μεταξὺ τῶν τεσσάρων πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τὰς ὁποίας συμπαραβάλλει πρὸς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια⁸⁸. Οὐχ ἤττον ὅμως, ἐπαναλαμβάνει καὶ τὴν γνωστὴν δυτικὴν ἔκφασιν, ὅτι οἱ Κανόνες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν εἶχον περιέλθει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης⁸⁹. Ὅπως δὴποτε ὅμως, ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς, δὲν διαμφισβητεῖται ἐν Δύσει ἡ οἰκουμενικότης τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ πλήρης ἀναγνώρισις τῆς ὁποίας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ 3ου Κανόνος τῆς ὡς γνησίου, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Δ' ἐν Λατερανῶ Συνόδου, τοῦ ἔτους 1215, ἵσως διότι εἶχε δημιουργηθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ Λατινικὸν Κράτος καὶ τὸ Λατινικὸν Πατριαρχεῖον, ὁ δὲ 3ος Κανὼν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὠφέλει τότε τὴν ὁλὴν ὑπόθεσιν⁹⁰.

Ταῦτα τὰ κατὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Συνόδου καὶ ἐν Δύσει.

85. Mansi, C. C., vol. VII, col. 441.

86. Felicis P P., *Epist. XI*, Ad Monachos urbis C/politanae et Bythiniae, PL 58, 957 sq..

87. Gelasii P P., *De Libris recipiendis...*, Decret. VIII.

88. Gregorii Magni, *Registri Epistolarum*, Lib. I, Epist., 25, Ad Joannem, Episc. C/Politanum, PL, 77, 478: «...Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sicut quator concilia suscipere et venerari me fateor. Nicaenum scilicet in quo perversum Arian dogma destruitur; C/politanum quoque, in quo Eunomii et Macedonii error convincitur; Ephesium etiam primum, in quo Nestorii impietas judicatur; Chalcedonense vero, in quo Eutychii Dioscorique pravitas reprobat; tota devotione complector, integerrima approbatione custodio...». Πρβλ. καὶ Congar Y., *Primaute des premiers conciles oecuméniques*, ἐν Τόμῳ Le Concile et les Conciles, Chevetogne 1960, pp. 75-108.

89. Gregorii Magni, *Registri Epistolarum*, Lib. VII, Epist. 34, Ad Eulogium Episcopum: «...Et canones quidem C/politani concilii Eudoxianos damnant... Romana autem Ecclesia eosdem canones vel gesta synodi illius hactenus non habet, neu accepit...», PL 77, 893.

90. Mansi C. C., vol. XXII, col. 989-992, cap. V, «De Dignitate Patriarcharum»: «Antiqua patriarchalium sedium privilegia, sacra universali synodo approbante, sancimus ut post Romanam ecclesiam... C/politona primum, Ale-

Ζ'. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

41. Κατακλείοντες τὴν μελέτην ἡμῶν ταύτην, ἐπισημαίνομεν τὰ ἐξῆς ἀπλὰ συμπεράσματα. Ταῦτα θεωροῦμεν, ὅτι εἶναι ἐξ ἀντικειμένου ἰσχύοντα κριτήρια οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου.

α) Τὸ ἐπικρατῆσαν καὶ ἐκκλησιολογικῶς a priori ἰσχύσαν καθ' ὅλας τὰς φάσεις τῆς Συνόδου πνευματολογικὸν στοιχεῖον. Τοῦτο ὑπῆρξε διάχυτον εἰς τὸ ἔργον καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου. Εἴδομεν δὲ αὐτὸ ἐκφραζόμενον ἀπτότερον εἰς τὴν αὐτοσυνειδησίαν τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου, τὴν ὁποίαν εἶχον οὗτοι ὡς πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ ἀνωτάτου Σώματος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅπερ ἀπῆρτιζον καὶ ὅπερ ἐξεπροσώπων.

β) Τὰ προκαλέσαντα τὴν Σύνοδον δογματικὰ αἵτια. Ταῦτα καθορίζονται καὶ περιγράφονται εἰς τὰ διασωθέντα, ὀλίγα ἔστω, ἐπίσημα Κείμενα τῆς Συνόδου καὶ ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας ἱστορικές μαρτυρίας. Τὰ δογματικὰ ταῦτα αἵτια ὑπῆρξαν αἱ θεωρητικαὶ προϋποθέσεις τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ταῦτα ἀπετέλουν τὴν καθολικὴν ἀγωνίαν τοῦ Πληρώματος τῆς ἐκκλησίας.

γ) Ἡ στενοτάτη σύναψις καὶ συσχέτισις τῆς Β' ταύτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ Α', τῆς ὁποίας οὐδέποτε ὑπὸ οὐδενὸς εἶχε διαμφισβητηθῇ ἡ οἰκουμενικότης.

δ) Ἡ ἐν τῇ Συνόδῳ ὁλοκληρωτικὴ ἐκπροσώπησις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ παραδόσεως, ὅχι τόσον εἰς ὄγκον ἀριθμοῦ ἐπισκόπων, ὅσον εἰς παρουσίαν προσώπων πιστῶς ἀπηχούντων καὶ ἐκφραζόντων τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν καὶ τὴν κοινὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν. Ἡ τοιαύτη παρουσία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ παραδόσεως, ὁμοῦ μετὰ τῆς τηρηθείσης κανονικῆς διαδικασίας ἐν τῇ Συνόδῳ, ἀπετέλεσαν τὰς ἱστορικο-κανονικὰς προϋποθέσεις τῆς οἰκουμενικότητός της.

ε) Αἱ δογματικαὶ ἀποφάσεις καὶ θεσπίσεις τῆς Συνόδου ὑπὸ τὰ γνωστὰ κεφαλαίωδη κείμενά της, μάλιστα δὲ ὑπὸ τὸ ὁλοκληρωθὲν καὶ υἰοθετηθὲν Σύμβολόν της, καὶ ἡ καθολικὴ ἀποδοχὴ τούτου ὑφ' ὅλης τῆς ἐκκλησίας ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ὑπῆρξαν τὰ θεολογικὰ ἐχέγγυα τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου.

στ) Ἡ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ δογματικὰ θεσπίσματα τῆς Συνόδου, παράλληλος σπουδαία ἐργασία αὐτῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν καὶ λύσιν σοβαρῶν κανονικῶν ἐλλείψεων καὶ ἀνωμα-

λιῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ καθορισμὸς ὠρισμένων θεμελιωδῶν ἀρχῶν δομῆς καὶ διοικήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς ἦσαν οἱ 2ος καὶ 3ος Κανόνες τῆς, καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ τοιούτου ἔργου τῆς, ἀπετέλεσαν εὐγλωττον ἔκφρασιν καὶ καθοσίωσιν τῆς οἰκουμενικότητός τῆς ἀπὸ πλευρᾶς Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου.

ζ) Ὁ εὐθύς μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνόδου, ἤδη μετὰ ἐν μόλις ἔτος, χερσὶν αὐτοῦ τῆς Συνόδου, ἐκ τῶν ἑνδον, ὡς «οἰκουμένης» καὶ ὅλη ἡ σημειωθείσα ἱστορικὴ ἀνέλιξις περὶ τὸ θέμα τοῦτο, ἀπετέλεσαν τὴν ἱστορικὴν βεβαίωσιν καὶ ἐπιμαρτυρίαν τῆς οἰκουμενικότητός τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅσιν καὶ ἐν τῇ Δύσει.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, συμπερασματικῶς.

42. Ἄς ἐπιτραπῇ ὁμῶς εἰς τὸν ὁμιλοῦντα νὰ ἐξάρῃ δὺο τελετικὰ κύρια σημεῖα:

1) Τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὸ σύνολον τῆς Χριστιανοσύνης τὸ ὑπὸ τοιαύτης, τόσῃ οἰκουμενικῇ διάστασιν ἐχούσης, Συνόδου θεσπισθὲν Σύμβολον, τὸ Σύμβολον κοινῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Αἱ Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι σήμερον ἐνσυνειδήτως, ἀλλὰ καὶ ἀγωνιωδῶς, καλλιεργοῦν τὴν μέχρι τοῦδε ἄγονον γῆν τῆς ἐνότητός των. Εἶναι, λοιπόν, τεραστίας σημασίας καὶ βαρύτητος τὸ γεγονός, ὅτι πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι καὶ Ὁμολογίαι συμπίπτουν καὶ συναντῶνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὡς «Νικαίω-κωνσταντινουπολιτικόν», παραδοθὲν εἰς ἡμᾶς ὠλοκληρωμένον ὑπὸ τῆς Ἀγίας Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Τὸ Σύμβολον τοῦτο, ἀνόθευτον, ἀναλλοίωτον καὶ ἀπαρασάλευτον διατηρούμενον, καὶ εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν καὶ διατύπωσιν ἀποκαθιστάμενον, καὶ οὕτω, παρθένον καὶ λάμπον ἐν ὅλῃ τῇ ἀρχαιοπρεπείᾳ καὶ ιερότητί του ἀπαγγελλόμενον καὶ ὁμολογούμενον σήμερον, ὀφείλει νὰ ἐνώνῃ τὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς Χριστιανούς.

Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι καὶ ἡμεῖς πάντες, ἃς δοξάζωμεν τὸν Θεόν, τὸν χορηγήσαντα διὰ τῆς Ἀγίας Αὐτοῦ Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦτον τὸν ἅγιον καὶ ἐνιαῖον τύπον πίστεως καὶ ὁμολογίας.

Ἰδοὺ δὴ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἵνα οἱ πάντες συνειδητοποιήσωμεν τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς «παρακαταθήκης», τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν καὶ διακατέχομεν.

43. 2) Τὸ ἕτερον σημεῖον εἶναι ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἔχει δι' ὅλην κληρον τὸ σύστημα τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν εἰδικώτερον, ὁ ἐν τοιαύτῃ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ θεσπισθεὶς καὶ ἐπὶ τοσοῦτου οἰκουμενικοῦ κύρους θεμελιωθείς 3ος Κανὼν τῆς Συνόδου ταύτης.

Ὁ Κανὼν οὗτος, μὲ τὰ «π ρ ε σ β ε ῖ α τ ι μ ῆ ς», τὰ ὁποῖα ὥρισε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν παρέχει, εἰς τὸν χώρον τῶν εὐρυτέρων ἐπαφῶν τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας, τὸν ἀκριβῆ τόνον τῶν κανονικῶν σχέσεων, τῆς ἀλληλουχίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐρυθμίας εἰς αὐτάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ βεβαιοῖ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς εὐθύνης της, τῆς προσφορᾶς της καὶ τῆς διακονίας της, προκειμένου νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἡ ἐνότης τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ νὰ συντονισθοῦν αἱ προσπάθειαι της πρὸς ἀνανέωσιν τῶν δυνάμεών της καὶ ἀπόδοσιν τοῦ χρέους της ἐντὸς τῆς Χριστιανοσύνης καὶ πρὸς τὸν κόσμον ὅλον.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον οὕτω θεωρεῖ καὶ οὕτως ἀξιολογεῖ τὰ «π ρ ε σ β ε ῖ α τ ι μ ῆ ς» καὶ τὰς ἐκ τούτων ὑποχρεώσεις του.

Ὁ 3ος Κανὼν τῆς Ἀγίας Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποτελεῖ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν κατὰκτησιν, ἀλλὰ καὶ ἐντολὴν διὰ προσφοράν, δι' ὑπηρεσίαν, διὰ θυσίας.

Εἴη τὸ Ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.